

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

**ÖDEMELER DENGESİ
RAPORU**

2009 -III

ÖZET

Cari işlemler açığındaki daralma eğilimi 2009 yılının üçüncü çeyreğinde devam etmiştir. Böylece, 2008 yılı Ağustos ayında yıllık bazda 49,1 milyar ABD dolarına ulaşan cari işlemler açığı 2009 yılının Eylül ayı itibarıyla 14,6 milyar ABD dolarına kadar gerilemiştir.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren ihracatta gözlenen gerileme, 2009 yılının Ocak-Eylül döneminde devam etmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde nominal ihracat yüzde 30,3, reel ihracat (miktar endeksi) yüzde 11,9, birim değer endeksi ise yüzde 21 gerilemiştir.

Kara taşıtları, küresel talep daralmasından en olumsuz etkilenen sektör olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde yüzde 55,2 oranında daralan sektör ihracatı, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan teşvik paketlerinin de etkisiyle kademeli bir toparlanma göstermiştir. Ancak, sektör ihracatının yaklaşık yüzde 70'inden fazlasının gerçekleştirildiği AB ülkelerinde talepteki olumsuz seyrin devam etmesi sektör ihracatının yıllık bazda yılın üçüncü çeyreğinde de yüzde 31,3 oranında gerilemesine neden olmuştur. Tekstil ve giyim sektörü ihracatında, son yıllarda Çin ve Hindistan gibi ülkelerin küresel düzeyde pazar paylarını artırmasının olumsuz etkileri 2009 yılında da devam etmiştir. Bununla birlikte, son aylarda giyim ihracatı gerilemesini sürdürürken, tekstil ihracatı görece olarak daha iyi performans göstermiştir. Küresel düzeyde başta inşaat ve otomotiv sektörü olmak üzere yatırım ve üretimdeki düşüş ana metal ihracatının yüksek oranda gerilemesine neden olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde altın ihracatına bağlı geçici bir artış gözlenirse de, ana metal ihracatı yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde yüzde 51,5 ve yüzde 61,8 oranında gerilemiştir.

Yılın ikinci çeyreği itibarıyla büyük ölçüde mali tedbirlerin etkisiyle toparlanan yurt içi talebe paralel olarak ithalattaki gerileme eğilimi sona ermiştir. Ancak, yıllık bazda ithalattaki düşüş yılın üçüncü çeyreğinde de devam etmiş, ithalat bu dönemde nominal bazda yüzde 34,5, reel bazda yüzde 12 düşüş göstermiştir.

Mali tedbirlerin etkisiyle ikinci çeyrekte ithalatın tüm alt kalemlerinde gözlenen toparlanma, yılın üçüncü çeyreğinde yatırım mallarında kesintiye uğramıştır. Bu dönemde yılın ikinci çeyreğine kıyasla toplam ithalatta gözlenen artış ara ve tüketim mallarından kaynaklanmıştır. Yıllık bazda nominal verilere göre incelendiğinde ise, toplam ithalattaki gerilemenin temel belirleyicisinin, ithalattaki yüksek payı ve yüksek oranlı fiyat düşüşlerinin de etkisiyle ara malı ithalatı olduğu görülmektedir. Kalem bazında incelendiğinde, yılın üçüncü çeyreğinde ithalattaki gerilemeye en yüksek katkıyı, gerek fiyatların gerekse talebin önemli oranda düştüğü ham petrol ve doğal gaz ile ana metal sanayi yapmıştır. Ayrıca, bunlarla bağlantılı olan rafine petrol ürünleri ile atık ve hurdaların yanı sıra, kimyasal madde ve ürünler ile yatırımlardaki düşüşe bağlı olarak makine-teçhizat ithalatı da toplam ithalattaki gerilemede etkili olmuştur.

2008 yılının son çeyreğinde ve 2009 yılının ilk çeyreğinde toplam 6,2 milyar ABD doları net çıkış gösteren sermaye akımları, yılın ikinci çeyreğinde 1,3 milyar ABD doları, üçüncü çeyreğinde ise 2,1 milyar ABD doları giriş göstermiştir. Yılın üçüncü çeyreğindeki sermaye girişleri doğrudan ve portföy yatırımları ile mevduat artışları yoluyla gerçekleşmiş, kredi net kullanımları ise negatif olmaya devam etmiştir.

Yılın üçüncü çeyreğinde doğrudan yatırım girişleri azalmakla birlikte devam etmiştir. Bu dönemde doğrudan yatırım gelirindeki en büyük girişler, Temmuz ayında kimya sektöründe gerçekleşen yatırım ile Ağustos ayındaki otomotiv sektörü yatırımları olmuştur. Küresel finans kriziyle birlikte 2008 yılının ikinci yarısından itibaren yüksek düzeyde çıkış gösteren portföy kaynaklı sermaye akımları, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ilk aylarda hisse senedi, ardından DİBS yatırımları yoluyla giriş yönlü bir eğilim göstermiştir. Güncel veriler, söz konusu giriş eğiliminin Ekim-Kasım döneminde hızlandığını göstermektedir.

Son yıllarda özel sektör kaynaklı uzun vadeli kredi kullanımındaki artış sonucunda yüksek düzeylere ulaşan uzun vadeli sermaye girişleri, küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren yerini çıkışa bırakmıştır. Kısa vadeli sermaye hareketleri de bu dönemde benzer eğilimler göstermekle birlikte, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kademeli olarak artan oranda giriş göstermiştir.

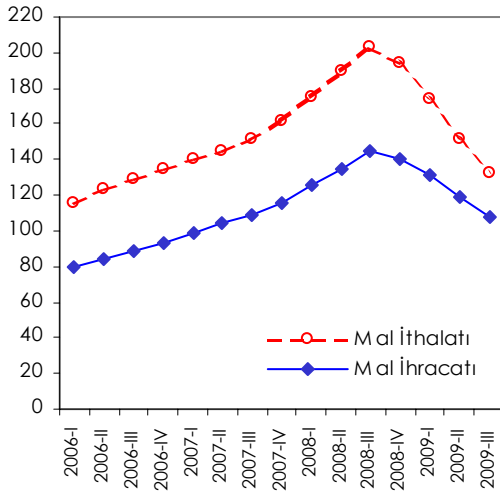
Ödemeler Dengesi

(milyar ABD doları)

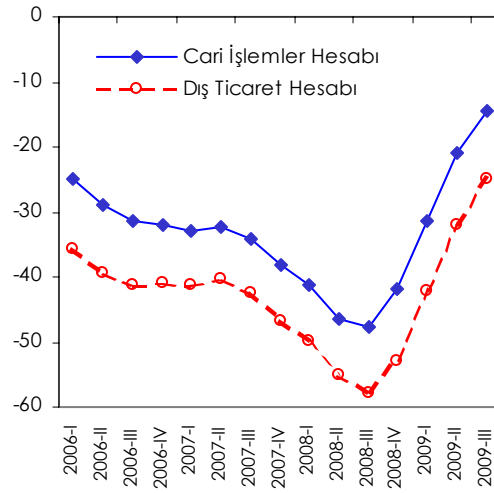
	Ocak-Eylül			Eylül (12-aylık)		
	2008	2009	% Değişim	2008	2009	% Değişim
Cari İşlemler Hesabı	-35,9	-8,6	..	-47,7	-14,6	..
Dış Ticaret Hesabı	-45,0	-17,0	..	-57,9	-25,0	..
Mal İhracatı	111,8	78,7	-29,7	145,0	107,6	-25,8
İhracat (fob)	105,2	73,1	-30,5	136,1	100,0	-26,6
Bavul Ticareti	4,6	3,5	-24,3	6,2	5,1	-18,6
Mal İthalatı	-156,9	-95,7	-39,0	-202,8	-132,6	-34,6
İthalat (cif)	-163,5	-100,1	-38,8	-211,9	-138,6	-34,6
Uyarlama: Navlun ve Sigorta	8,9	5,5	..	11,9	7,6	..
Hizmetler Hesabı	13,8	13,0	..	15,9	16,5	..
Turizm (net)	14,9	13,3	-10,4	17,8	16,9	-5,3
Gelir	17,5	16,2	-7,0	21,3	20,7	-2,8
Gider	-2,6	-2,9	12,5	-3,5	-3,8	10,1
Diğer Hizmet Gelirleri (net)	-1,0	-0,3	..	-2,0	-0,4	..
Gelir Hesabı	-6,4	-6,1	..	-8,0	-7,9	..
Ücret Ödemeleri (net)	-0,1	-0,1	..	-0,1	-0,1	..
Doğrudan Yatırım Gelirleri (net)	-2,3	-1,9	..	-2,9	-2,2	..
Portföy Yatırımı Gelirleri (net)	0,4	0,0	..	1,1	0,6	..
Diğer Yatırım Gelirleri (net)	-4,5	-4,2	..	-6,2	-6,2	..
Faiz Geliri	1,6	1,4	-11,8	2,1	1,8	-12,8
Faiz Gideri	-6,0	-5,6	-7,6	-8,3	-8,0	-3,1
Cari Transferler	1,7	1,5	-13,4	2,3	1,9	-18,7
İşçi Gelirleri	1,1	0,7	-35,2	1,4	1,1	-26,1
Sermaye ve Finans Hesapları	40,0	0,7	..	51,0	-2,9	..
Finans Hesabı (Rezerv Varlıklar hariç)	44,2	0,0	..	55,3	-8,9	..
Doğrudan Yatırımlar (net)	12,0	5,2	..	16,6	9,0	..
Yurt Dışında	-2,3	-0,9	-62,2	-2,6	-1,1	-55,6
Yurt İçinde	14,2	6,0	-57,6	19,2	10,1	-47,0
Portföy Yatırımları (net)	0,5	0,7	..	-2,9	-4,9	..
Varlıklar	-1,5	-2,0	..	-1,2	-1,8	..
Yükümlülükler	1,9	2,6	..	-1,7	-3,1	..
Yurt Dışı Yerleşikler Hisse Senedi Alımı	2,1	1,8	..	2,9	0,4	..
Borç Senetleri	-0,2	0,9	..	-4,6	-3,5	..
Yurt Dışı Yerleşikler DİBS Alımı	-1,3	-0,9	..	-4,8	-4,7	..
Hazine Tahvil İhracı	1,1	1,8	..	0,2	1,3	..
Borçlanma	4,0	3,8	..	5,3	3,8	..
Geri Ödeme	-2,9	-1,9	..	-5,0	-2,5	..
Diğer Yatırımlar (net)	31,8	-5,8	..	41,6	-13,0	..
Varlıklar	-11,6	2,6	..	-12,7	3,3	..
Ticari Krediler	-1,3	-0,3	..	-2,0	2,7	..
Krediler	-0,2	-0,6	..	-0,1	-0,5	..
Bankaların Döviz Varlıkları (- artış)	-5,0	3,5	..	-5,5	-0,5	..
Yükümlülükler	43,4	-8,4	..	54,4	-16,3	..
Ticari Krediler	5,4	-1,8	..	6,2	-5,6	..
Krediler	32,5	-12,9	..	40,8	-15,3	..
Merkez Bankası	0,0	0,0	..	0,0	0,0	..
Genel Hükümet	3,4	0,8	..	2,7	0,8	..
Uluslararası Para Fonu	2,2	-0,7	..	1,5	-1,2	..
Uzun Vade	1,2	1,5	..	1,2	2,0	..
Bankalar	6,0	-6,3	..	7,4	-9,3	..
Uzun Vade	3,5	-1,9	..	4,1	-4,7	..
Kısa Vade	2,5	-4,4	..	3,3	-4,5	..
Diğer Sektörler	23,1	-7,3	..	30,6	-6,8	..
Uzun Vade	22,2	-7,2	..	30,2	-6,7	..
Kısa Vade	0,9	-0,1	..	0,4	-0,1	..
Mevduat	5,4	6,1	..	7,0	4,1	..
KMDTH + Süper Döviz Hesabı	-1,4	-0,8	..	-1,8	-1,1	..
Bankalar	6,8	6,8	..	8,8	5,2	..
Resmi Rezervlerdeki Değişim (- artış)	-4,2	0,7	..	-4,3	5,9	..
Net Hata ve Noksan	-1,6	6,2	..	-0,6	13,2	..

Kaynak: TCMB.

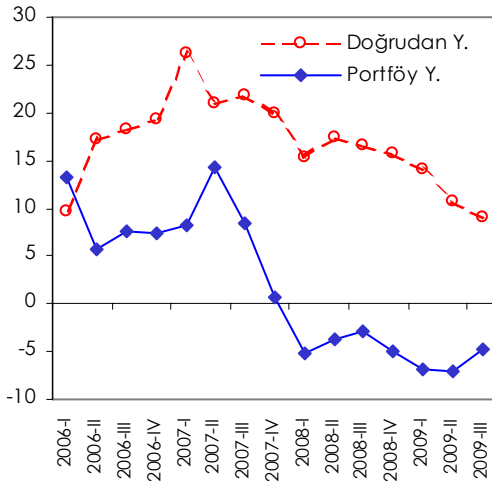
Mal İhracatı ve İthalatı
(12-aylık top., milyar ABD doları)

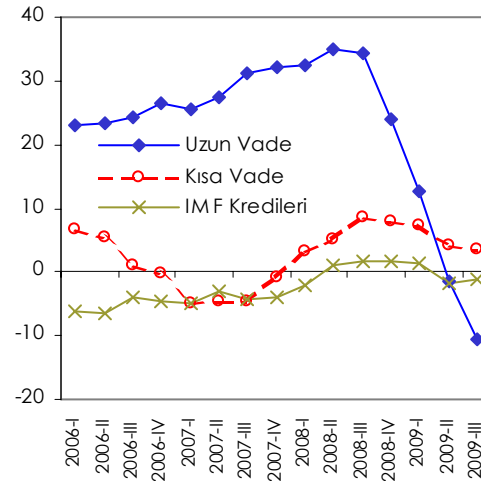
Dış Ticaret ve Cari İşlemler
(12-aylık top., milyar ABD doları)

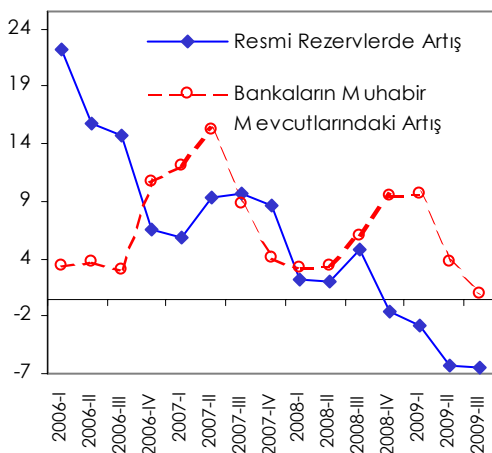
Doğrudan ve Portföy Yatırımları
(12-aylık top., milyar ABD doları)

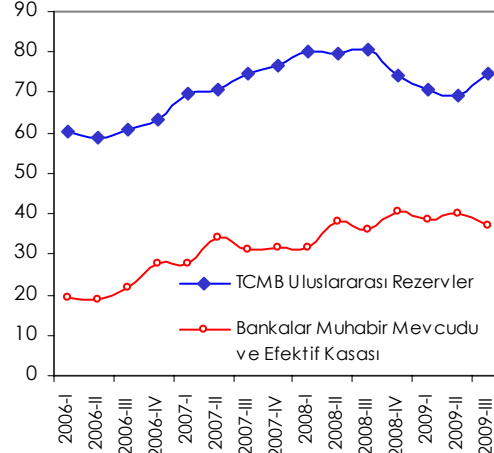
Diğer Sermaye Akımları
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Rezerv Değişimi
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Uluslararası Rezervler
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

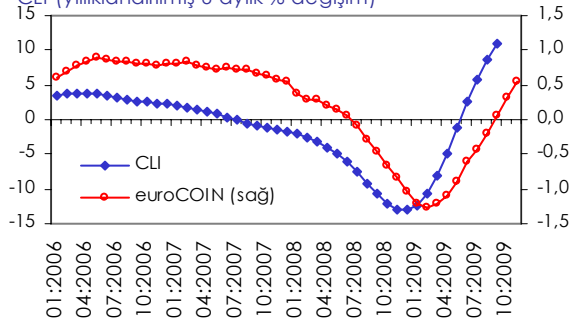
I. DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER

1. Son aylara ait veriler, dünya ekonomisindeki daralmanın sona erdiği görüşünü teyit etmektedir. Ayrıca, yükselme eğiliminde olmakla birlikte önceki yıla göre halen düşük seyreden emtia fiyatlarından kaynaklanan baz etkisi ve süregelen atıl kapasitenin etkisiyle küresel enflasyon oranları negatif olmaya devam etmektedir. Diğer taraftan, enerji ve enerji-dışı küresel emtia fiyatlarındaki düzenli artış eğilimi dikkat çekmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak, merkez bankalarının faiz oranlarını düşük düzeylerde tutmaya devam ettikleri gözlenmiştir.

Euro Bölgesi Öncü Göstergeleri:

€COIN (3-aylık % değişim),

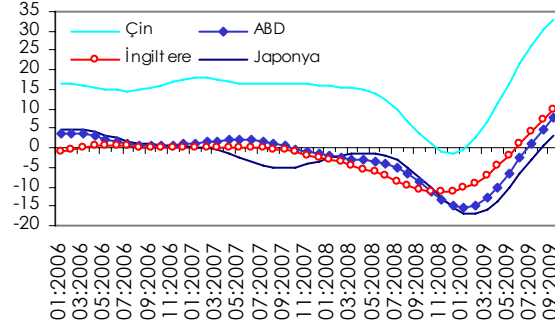
CLI (yıllıklandırılmış 6-aylık % değişim)

Kaynak: OECD, CEPR.

Seçilmiş Ülkeler Öncü Göstergeleri:

CLI (yıllıklandırılmış 6-aylık % değişim)

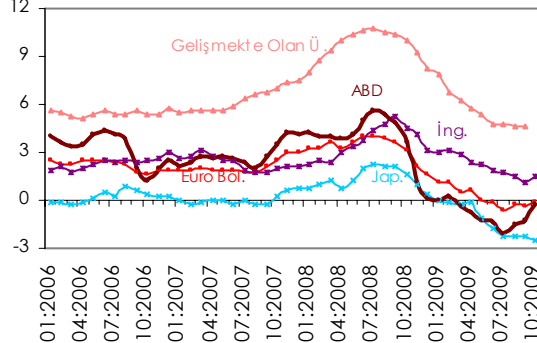
Kaynak: OECD.

CLI: Composite Leading Indicator (Birleşik öncü göstergeler endeksi)

EuroCOIN: Coincident Indicator of the Euro Area Business Cycle (Euro bölgesi birleşik öncü göstergeleri)

Enflasyon Oranı:

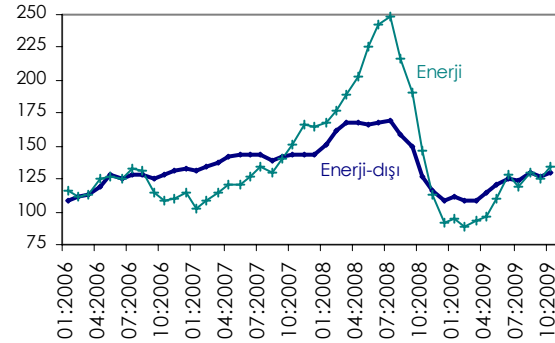
(TÜFE, yıllık % değişim)

Kaynak: IMFIFS.

Emtia Fiyatları:

(ABD doları, 2005=100)

Kaynak: IMFIFS.

2. Art arda dört çeyrek daralan ABD ekonomisi 2009 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre mevsimsellikten arındırılmış olarak yüzde 0,9 büyümüştür. Ekonomik aktivitedeki canlanma tüketim harcamalarındaki artışı yansıtmaktadır. Hükümet'in iktisadi faaliyeti canlandırma yönünde aldığı tedbirler, otomobil satışları başta olmak üzere özel talebi geçici olarak olumlu etkilemiştir. Temmuz ayında 48,9 olan Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI), Ağustos ayından itibaren 50'nin üzerine çıkarak imalat sanayinde iyileşmeye işaret etmiştir. Ancak, Ekim ayında 55,7'ye ulaşan söz konusu endeks Kasım ayında 53,6'ya gerilemiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde özel yatırım artışı bir önceki çeyreğe göre yavaşlamış, konut yatırımlarında ise 2005 sonlarından bu yana ilk kez artış görülmüştür. Nisan ayından itibaren negatif değerler alan tüketici fiyatları enflasyonu Eylül ayında yüzde -1,3 olarak gerçekleşmiştir. Fiyatlardaki düşüş temelde enerji ve gıda ürünlerinden kaynaklanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak FED 16 Aralık 2008'de 0 - 0,25 aralığına çektiği politika faizini takip eden aylarda da bu seviyede tutmuştur.

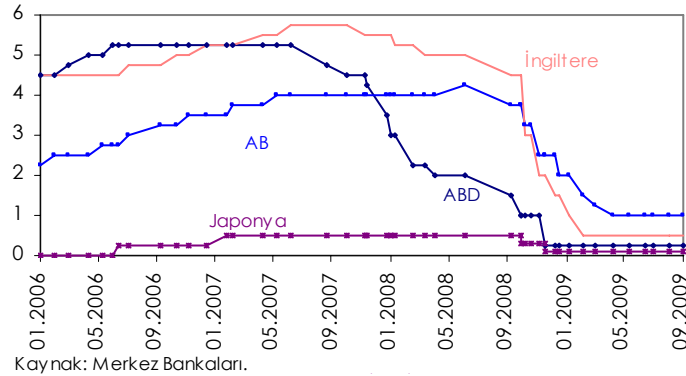
3. Yılın ilk yarısında daralma gösteren Euro bölgesinde GSYİH, yılın üçüncü çeyreğinde Almanya ve Fransa öncülüğünde bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,4 artmıştır. Eylül ayında 51,1 olan Euro bölgesi PMI endeksi Ekim ayında 53'e yükselerek ekonomik canlanmanın yılın

son çeyreğinde de sürdüğüne işaret etmektedir. Ayrıca, OECD birleşik öncü göstergeler endeksi (CLI) ve Euro bölgesi birleşik öncü göstergeleri (euroCOIN) gibi göstergeler de Euro bölgesindeki toparlanmanın hızlanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Euro bölgesi işsizlik oranı Ekim ayında yüzde 9,8'e ulaşmıştır. İş gücü piyasasının ekonomik aktivitedeki gelişmelere gecikmeli olarak tepki verdiği göz önüne alındığında, Euro bölgesi işsizlik oranının önümüzdeki dönemde yüksek seyretmesi beklenmektedir. 2008 yılının ikinci yarısından bu yana düşen Euro bölgesi tüketici fiyatları enflasyonu 2009 yılı Haziran ayından itibaren negatife dönmüştür. Avrupa Merkez Bankası (ECB), enflasyondaki düşüş eğilimini de dikkate alarak, 2008 yılı sonunda yüzde 2,5 olan faiz oranını Ocak-Mayıs dönemindeki indirimler neticesinde yüzde 1 seviyesine çekmiş ve daha sonra bu seviyesini korumuştur.

4. Japon ekonomisi 2009 yılının ikinci çeyreğinden bu yana toparlanma eğilimindedir. Söz konusu gelişmede Çin'e yönelik ihracat artışı belirleyici olmuştur. Buna bağlı olarak, sanayi üretimi Eylül ayında yüzde 1,4 artarak, art arda yedinci ay artış göstermiştir. İç talep ise sınırlı istihdam, gelir ve şirket kârları nedeniyle zayıf seyretmektedir. Tüketici fiyatları enflasyonu, geçen yılın ortasında zirve yapan petrol fiyatlarının yarattığı baz etkisi ile istihdam ve tüketim koşullarının sert bir şekilde bozulması sonucu rekor düşüşler kaydetmiştir. TÜFE'nin yıllık düşüşü Ekim ayında yüzde 2,5'i aşmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, Japonya Merkez Bankası (BoJ) 30 Ekim ve 19 Aralık tarihlerinde iki kez indirdiği gösterge faiz oranını yüzde 0,1 seviyesinde tutmuştur.

5. Son yıllarda yüksek büyüme performansı sergileyen Çin'de ekonomik büyüme, küresel talep daralmasına rağmen nispeten güçlü seyretmektedir. 2009 yılının ilk yarısında yavaşlayarak yüzde 7,1 olarak gerçekleşen GSYİH büyümesi yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 8,9, böylece ilk dokuz ayda yüzde 7,7 olmuştur. Hükümet'in iktisadi faaliyeti canlandırma yönünde aldığı tedbirler neticesinde yatırım harcamaları söz konusu büyüme performansında belirleyici olmuştur. Tüketim harcamalarının büyümeye katkısı ise sınırlı kalmıştır. Birleşik öncü göstergeler endeksi (CLI) Çin'de önümüzdeki dönemde hızlı bir toparlanmaya işaret etmektedir. Enflasyon oranında ise yaz aylarında hızlanan düşüş son aylarda yerini aylık artışlara bırakmış, Ağustos ayında yüzde -1,2 olan TÜFE enflasyonu Eylül ayında yüzde -0,8'e gelmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak Çin Merkez Bankası, 2008 yılı Eylül ayından yıl sonuna dek beş kez faiz oranlarını indirmiş, hızlı ve istikrarlı büyümenin yakalanabilmesi için gevşek para politikasının sürdürüleceğine işaret etmiştir.

Merkez Bankası Faiz Oranları (%)

II. CARİ İŞLEMLER HESABI

6. Cari işlemler açığındaki yıllıklandırılmış gerileme eğilimi 2009 yılının üçüncü çeyreğinde devam etmiştir. Böylece, 2008 yılı Ağustos ayında yıllık bazda 49,1 milyar ABD dolarına ulaşan cari işlemler açığı 2009 yılının Eylül ayı itibarıyla 14,6 milyar ABD dolarına kadar gerilemiştir. Cari açığındaki düşüş temelde mal ticareti açığındaki daralmadan kaynaklanmış, hizmetler fazlası sınırlı bir artış gösterirken, gelir dengesi ve transferler hesabı kriz öncesi seviyelerini korumuştur.

7. Küresel krizin etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranı ile turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılama oranında 2009 yılında belirgin bir iyileşme olmuştur. İhracatın kısa vadeli dış borç stokunu ve dış borç servisini karşılama oranı ise gerilemiştir. Sermaye girişlerinde görülen yavaşlama ile sınırlı rezerv artışına karşın, cari açığın daralmasına bağlı olarak Merkez Bankası rezervleri temel alınarak oluşturulan göstergeler yükselmiştir.

Cari İşlemler Açığına ve Finansman Yapısına İlişkin Göstergeler

(Yıllık, yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009Ç3
İhracatın ithalatı karşılama oranı	86,4	79,5	75,1	70,4	69,6	71,2	72,7	81,2
Toplam mal ihracatı / Kısa vadeli dış borç stoku	247,9	227,7	212,8	204,7	219,7	267,4	278,8	217,6
Toplam mal ihracatı / Dış borç servisi	141,1	188,4	224,8	212,9	233,6	236,7	264,7	181,0
Turizm gelirleri*/ Dış ticaret açığı	141,0	71,7	53,3	42,2	30,7	30,0	31,7	62,7
MB rezervleri / Kısa vadeli dış borç stoku	170,9	152,8	116,9	137,0	148,5	177,2	147,0	151,0
MB rezervleri / Toplam dış borç stoku	21,7	24,4	23,4	30,9	30,5	30,6	26,7	27,4
MB rezervleri / Cari açık	4484,2	467,9	260,8	237,4	197,5	200,0	177,5	512,5
MB rezervleri / Toplam mal ithalatı	59,6	53,4	41,2	47,1	47,0	47,2	38,3	56,3

Kaynak: TCMB, TÜİK.

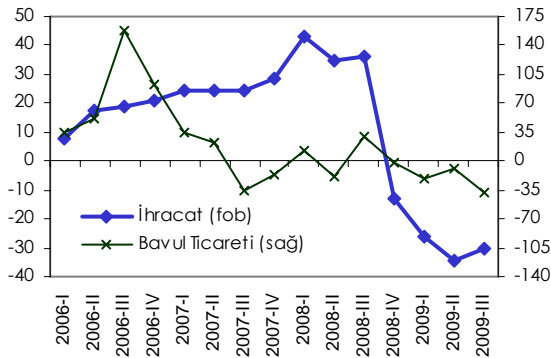
* Yabancı ziyaretçilerden kaynaklanan turizm gelirleri.

Mal İhracatı

8. TÜİK verilerine göre, 2008 yılının son çeyreğinden itibaren ihracatta gözlenen gerileme, 2009 yılının Ocak-Eylül döneminde devam etmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde nominal ihracat yüzde 30,3, miktar endeksi (reel ihracat) yüzde 11,9, birim değer endeksi yüzde 21 gerilemiştir. Bavul ticareti yoluyla yapılan ihracat ise söz konusu dönemde yüzde 38,7 düşüş göstermiştir.

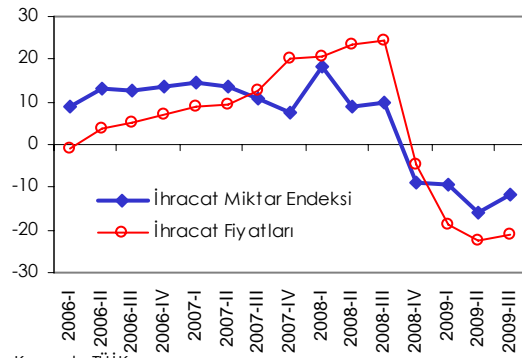
İhracat

(milyar ABD doları, yıllık yüzde değişim)

İhracat - Miktar ve Birim Değer

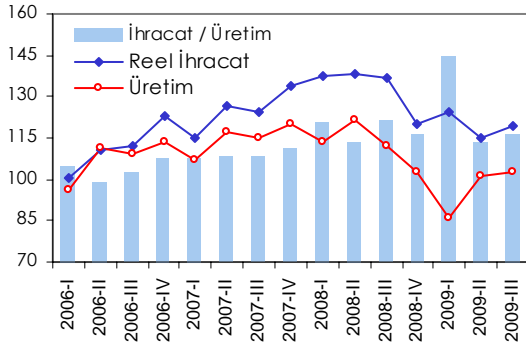
(2003=100, yıllık yüzde değişim)

9. İhracatta son yıllardaki hızlı büyüme performansına önemli katkı yapan ve reel birim iş gücü maliyetlerindeki gerileme eğilimini sağlayan verimlilik artışları 2008 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlamıştır. Ayrıca, küresel düzeyde ortaya çıkan ekonomik daralma özellikle gelişmiş ülkelerin ithalat talebinde azalışa yol açarak Türkiye'nin ihracat performansını olumsuz etkilemiştir. Nitekim, IMF'nin Ekim ayında yayınladığı World Economic Outlook (WEO) tahminlerinde 2009 yılında dünya mal ticaret hacminin yüzde 13 daralması beklenmektedir.

İmalat Sanayi Üretim ve İhracatı

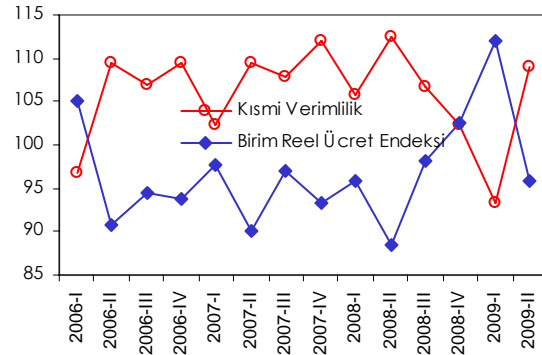
(2005=100)

Kaynak: TÜİK.

Birim Reel Ücret ve Verimlilik Endeksi

(2005=100)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

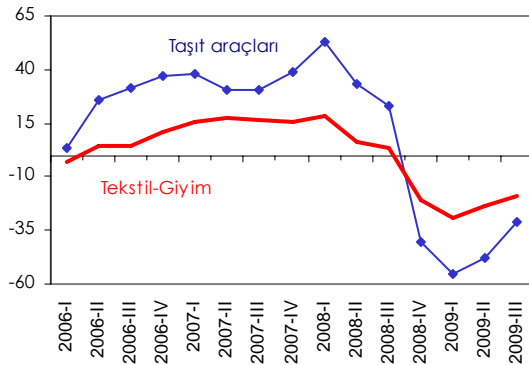
10. Kara taşıtları, küresel talep daralmasından en olumsuz etkilenen sektör olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde yüzde 55,2 daralan sektör ihracatı, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan teşvik paketlerinin de etkisiyle kademeli bir toparlanma göstermiştir. Ancak, sektör ihracatının yaklaşık yüzde 70'inden fazlasının gerçekleştirildiği AB ülkelerinde talepteki olumsuz seyrin devam etmesi sektör ihracatının yıllık bazda yılın üçüncü çeyreğinde de yüzde 31,3 gerilemesine neden olmuştur. Otomotiv Sanayi Derneği (OSD) ve Türkiye ihracatçılar Meclisi verilerine göre, kara taşıtları üretiminin ve ihracatının yılın son çeyreğinde zayıf seyretilmeye devam ettiği gözlenmektedir.

11. Tekstil ve giyim sektörü ihracatında, son yıllarda Çin ve Hindistan gibi ülkelerin küresel düzeyde pazar paylarını artırmasının olumsuz etkileri 2009 yılında da devam etmiştir. Bunun yanı sıra, sektör ihracatının büyük çoğunluğunu gerçekleştirdiğimiz AB ülkelerinde 2008 yılının son çeyreğinden itibaren gözlenen talep daralması tekstil ve giyim ihracatının reel ve nominal bazda gerilemesine katkıda bulunmuştur. Ancak, son aylarda giyim ihracatı gerilemesini sürdürürken, tekstil ihracatının görece olarak daha iyi performans gösterdiği gözlenmiştir. Nitekim mevsimsellikten arındırılmış tekstil ihracatı yılın ikinci çeyreğinden itibaren artış göstermiştir.

12. Küresel düzeyde başta inşaat ve otomotiv sektörü olmak üzere yatırım ve üretimdeki düşüş ana metal ihracatının yüksek oranda gerilemesine neden olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde altın ihracatına bağlı geçici bir artış gözlenirse de, ana metal ihracatı yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde yüzde 51,5 ve yüzde 61,8 gerilemiştir. Bu dönemde emtia fiyatlarındaki düşüş nominal ana metal ihracatının gerilemesine yüksek katkı sağlamıştır (Nisan-Eylül döneminde yüzde 57,1'lik nominal ana metal ihracatı gerilemesine fiyat katkısı 45 puan olmuştur).

M. Kara Taşıtı ve Tekstil-Giyim İhracatı

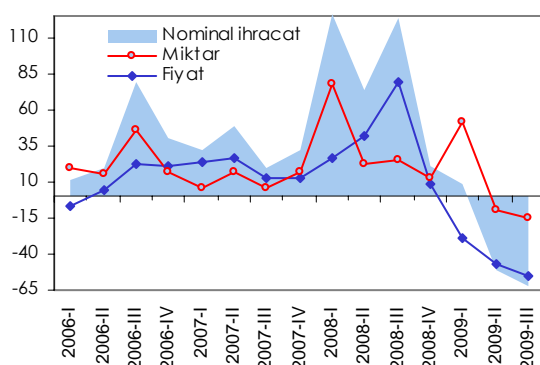
(Nominal, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

Ana Metal Sanayi İhracatı

(Yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

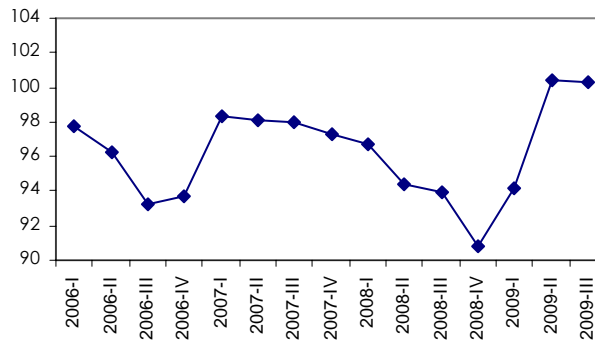
İhracat (milyon ABD doları)

	Temmuz-Eylül dönemi itibarıyla									
			Değişim		Katkı		İhracat pay		Endeksler (% artış)	
	2008	2009	%	%	\$	2008	2009	fiyat	miktar	
Toplam	36435	25384	-30,3							
Sermaye Malı	4245	2667	-37,2	-4,3	-1578	11,7	10,5	-6,1	-33,1	
Ara Malı	19689	11891	-39,6	-21,4	-7799	54,0	46,8	-31,4	-12,0	
Tüketim Malı	12340	10654	-13,7	-4,6	-1686	33,9	42,0	-10,1	-4,0	
Diğer	161	173	7,3	0,0	12	0,4	0,7	-	-	
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):										
Tarım ve Hayvancılık	773	944	22,1	0,5	171	2,1	3,7	14,4	5,7	
Gıda Ürünleri ve İçecek	1769	1463	-17,3	-0,8	-306	4,9	5,8	-19,1	2,1	
Tekstil Ürünleri	3056	2549	-16,6	-1,4	-508	8,4	10,0	-9,8	-7,6	
Giyim Eşyası	3005	2376	-20,9	-1,7	-629	8,2	9,4	-10,3	-11,9	
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	2529	1249	-50,6	-3,5	-1280	6,9	4,9	-44,2	-11,5	
Kimyasal Madde ve Ürünler	1433	1158	-19,2	-0,8	-276	3,9	4,6	-11,5	-8,8	
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	1366	1087	-20,4	-0,8	-279	3,7	4,3	-11,9	-9,9	
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	1157	1009	-12,7	-0,4	-147	3,2	4,0	-16,6	4,6	
Ana Metal Sanayi	6995	2669	-61,8	-11,9	-4326	19,2	10,5	-54,8	-15,5	
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	1530	1152	-24,7	-1,0	-378	4,2	4,5	-18,5	-8,0	
Makine ve Teçhizat	2593	2044	-21,1	-1,5	-548	7,1	8,1	-9,0	-13,1	
Elektrikli Makina ve Cihazlar	1369	1029	-24,9	-0,9	-340	3,8	4,1	-12,1	-14,6	
Radio, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	494	528	6,9	0,1	34	1,4	2,1	0,6	6,3	
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	4796	3293	-31,3	-4,1	-1503	13,2	13,0	-4,7	-28,0	
Diğer Ulaşım Araçları	886	694	-21,7	-0,5	-193	2,4	2,7	-	-	

Kaynak: TÜİK.

13. Emtia fiyatlarının küresel talep daralmasına bağlı olarak gerilemesi 2009 yılının ilk çeyreğinde hem ihracat hem de ithalat fiyatlarının yüksek oranda düşmesine neden olmuştur. Ancak, Nisan ayından itibaren ihracat fiyatları, Mayıs ayından itibaren ise ithalat fiyatları aylık bazda yeniden artmaya başlamıştır. İthalatta enerjinin yüksek payı, ham petrol ithalat fiyatlarında 2008 yılının Ağustos ayından itibaren gerçekleşen hızlı düşüş ile birlikte değerlendirildiğinde, dış ticaret hadlerinin 2009 yılında ihracat lehine geliştiği görülmektedir. Nitekim, 2003=100 bazlı endekslere göre dış ticaret hadleri 2005 yılı ortalarından bu yana ilk kez 2009 yılının Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında 100'ün üzerinde değerler almıştır.

Dış Ticaret Hadleri (2003=100)

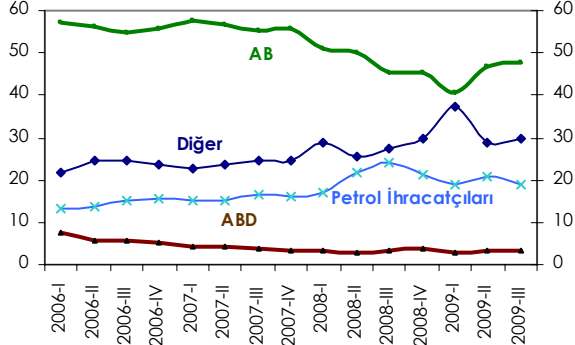
Kaynak: TÜİK.

14. İhracat fiyatları, yılın üçüncü çeyreğinde geçen yılın aynı dönemindeki seviyesinin altında kalmakla birlikte, küresel iktisadi faaliyetlerdeki toparlanmanın etkisiyle Nisan ayından itibaren artış eğilimine girmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ihracat fiyatlarındaki artış hızlanmış, rafine petrol ürünleri, tarım, ana metal, haberleşme cihazları, kimyasal madde ve ürünler ile makine teçhizat ihracat fiyatları belirgin artış göstermiştir. Ancak, söz konusu dönemde yıllık bazda fiyatların gerilemesi nominal ihracat artışını sınırlandırmaya devam etmiştir. Miktar olarak yıllık bazda artış gösteren başlıca sektörler ise tarım, gıda ve haberleşme cihazları olmuştur.

15. Gelişmiş ülkelerde uygulanan mali ve parasal genişleme politikalarının etkisiyle, 2009 yılının ikinci çeyreği itibarıyla dış talep açısından olumlu bir iyileşme gözlenmiştir. Nitekim, yılın ilk çeyreğinde yüzde 40,6'ya kadar gerileyen AB ülkelerine yapılan ihracatın payı, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 47,8'e yükselmiştir. Petrol ihracatçısı ülkelerin payında son yıllarda görülen artış eğilimi de, petrol fiyatlarının hızla düştüğü 2008 yılı Ağustos sonrası dönemde yerini gerilemeye bırakmıştır. Bu gelişmeler ihracatın döviz kompozisyonuna da yansımış, 2008'in ikinci yarısında düşen euronun payı, AB'nin ihracattaki payının arttığı 2009 yılının Nisan ayından itibaren hızla eski seviyesine yükselmiştir.

İhracatta Seçilmiş Ülke Payları

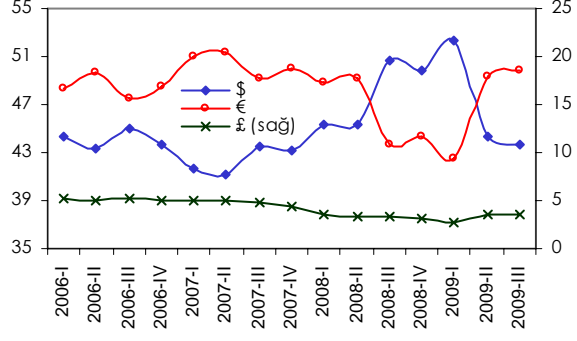
(toplam ihracattaki pay, %)

Kaynak: TÜİK.

İhracatta Döviz Kompozisyonu

(% pay)

Kaynak: TÜİK.

16. Ülke bazında incelendiğinde, yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki yıla göre Türkiye ihracatı içindeki payı en fazla artan ülkeler Irak ve Fransa olmuştur. Payı en fazla düşen ülkeler ise Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya'dır.

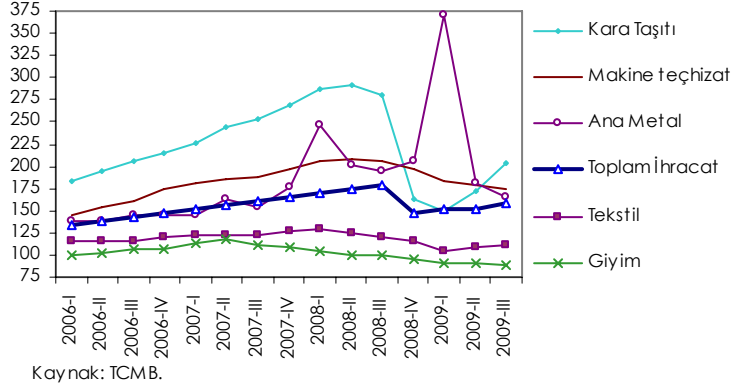
İhracat – Ülke Dağılımı (milyon ABD doları)

	2008		2009		% Değişim	Katkı	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		%	\$
Temmuz-Eylül itibarıyla							
Toplam	36435	..	25384	..	-30,3	..	..
Avrupa Birliği Ülkeleri (27)	16493	45,3	12133	47,8	-26,4	-12,0	-4360
Diğer Ülkeler	19172	52,6	12768	50,3	-33,4	-17,6	-6404
Diğer Avrupa	3856	10,6	2133	8,4	-44,7	-4,7	-1723
Doğu Asya	2065	5,7	1949	7,7	-5,6	-0,3	-116
Diğer	17107	47,0	8686	34,2	-49,2	-23,1	-8421
Türkiye Serbest Bölgeleri	770	2,1	483	1,9	-37,3	-0,8	-287
Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Grupları:							
OECD	17.914	49,2	13.295	52,4	-25,8	-12,7	-4619
Almanya	3.382	9,3	2.530	10,0	-25,2	-2,3	-851
İngiltere	2.207	6,1	1.644	6,5	-25,5	-1,5	-564
İtalya	1.932	5,3	1.436	5,7	-25,7	-1,4	-496
Fransa	1.704	4,7	1.570	6,2	-7,9	-0,4	-134
İspanya	908	2,5	735	2,9	-19,0	-0,5	-172
ABD	1.191	3,3	850	3,3	-28,7	-0,9	-341
Hollanda	846	2,3	562	2,2	-33,6	-0,8	-285
Yunanistan	672	1,8	406	1,6	-39,6	-0,7	-266
Diğer OECD	5.071	13,9	3.562	14,0	-29,8	-4,1	-1509
Orta Doğu Ülkeleri	8.387	23,0	4.698	18,5	-44,0	-10,1	-3688
BAE	3.000	8,2	650	2,6	-78,3	-6,5	-2350
Irak	1.084	3,0	1.225	4,8	13,0	0,4	141
S.Arabistan	799	2,2	517	2,0	-35,3	-0,8	-282
Katar	424	1,2	53	0,2	-87,5	-1,0	-371
İran	490	1,3	479	1,9	-2,3	0,0	-11
Rusya	1.793	4,9	783	3,1	-56,3	-2,8	-1009
İsviçre	249	0,7	301	1,2	21,2	0,1	53
Romanya	1.123	3,1	560	2,2	-50,1	-1,5	-563
Bulgaristan	601	1,6	354	1,4	-41,1	-0,7	-247
Çin	457	1,3	531	2,1	16,0	0,2	73

Kaynak: TÜİK.

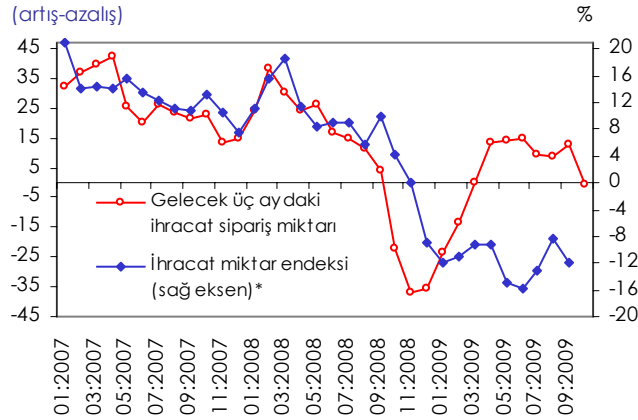
17. Mevsimsellikten arındırılmış miktar endeksi verilerine göre, yılın üçüncü çeyreğinde kara taşıtları ve tekstil sektörleri ihracatında toparlanma olmuş, ana metal, giyim ile makine ve teçhizat sektörlerinde ise düşüşün devam ettiği gözlenmiştir.

Mevsimsellikten Arındırılmış İhracat ve Seçilmiş Alt Sektörler (miktar endeksleri, 2003=100)

18. TCMB İktisadi Yönelim Anketi (İYA)'nde yer alan gelecek üç aydaki sipariş miktarı beklentisi, küresel krizle birlikte 2008 yılının son çeyreğinde dip noktasına ulaşmış, daha sonra kademeli bir toparlanma göstermiştir. Ancak, dış talebe ilişkin belirsizliklerin halen devam etmesi nedeniyle İYA göstergeleri henüz güçlü bir ihracat artışına işaret etmemektedir. Bu nedenle, ihracattaki toparlanmanın yavaş olacağı ve ihracatın eski düzeylerine dönmesinin zaman alacağı beklenmektedir.

İhracat Beklentileri- Gelecek 3 ay

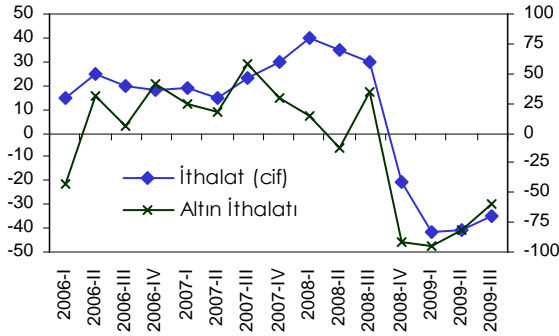
Mal İthalatı

19. Yılın ikinci çeyreği itibarıyla büyük ölçüde mali tedbirlerin etkisiyle toparlanan yurt içi talebe paralel olarak ithalattaki gerileme eğilimi sona ermiştir. Ancak, yıllık bazda nominal ve reel ithalattaki düşüş yılın üçüncü çeyreğinde de devam etmiş, ithalat bu dönemde nominal bazda yüzde 34,5, reel bazda yüzde 12 düşüş göstermiştir. İthalat fiyatları ise yüzde 25,9 gerileyerek nominal ithalat düşüşüne 22,4 puan katkı sağlamıştır.

20. Mali tedbirlerin etkisiyle ikinci çeyrekte ithalatın tüm alt kalemlerinde gözlenen toparlanma, yılın üçüncü çeyreğinde yatırım mallarında kesintiye uğramıştır. Bu dönemde yılın ikinci çeyreğine kıyasla toplam ithalatta gözlenen artış ara ve tüketim mallarından kaynaklanmıştır.

İthalat

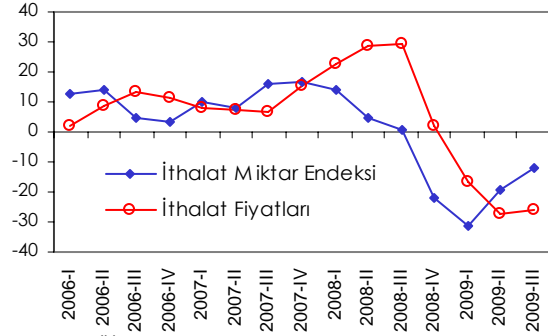
(milyar ABD doları, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

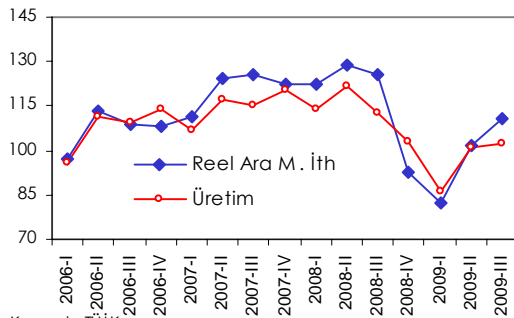
İthalat - Miktar ve Birim Değer

(2003=100, yıllık yüzde değişim)

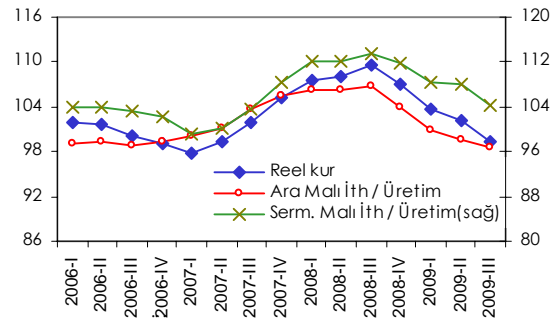

Kaynak: TÜİK.

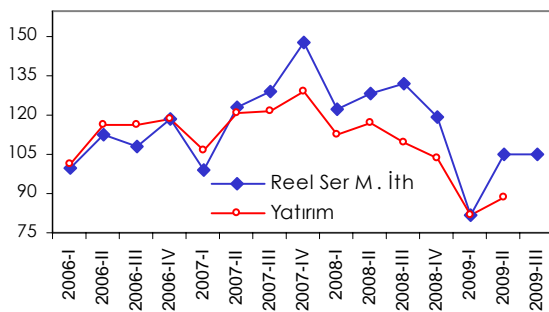
21. Yıllık bazda nominal verilere göre incelendiğinde ise, toplam ithalattaki gerilemenin temel belirleyicisinin, ithalattaki yüksek payı ve yüksek oranlı fiyat düşüşlerinin de katkısıyla ara malı ithalatı olduğu gözlenmiştir. Bu dönemde inşaat ve otomotiv sektörlerindeki daralma ve fiyatların gerilemesiyle ana metal ve enerji ithalatında yüksek oranlı düşüşler gözlenmiştir. Böylece, söz konusu kalemlerin önemli yer tuttuğu ara malı ithalatı Temmuz-Eylül döneminde reel olarak yüzde 11,9, nominal olarak yüzde 39,1 gerilemiştir. Vergi indirimlerinin binek otomobil ve dayanıklı mallar üzerindeki etkisiyle tüketim malı ithalatı yıllık gerileme oranlarında yılın üçüncü çeyreğinde belirgin bir düşüş gözlenmiş ve bu dönemde tüketim malları ithalatı reel bazda 5,8, nominal bazda yüzde 13,2 gerilemiştir. Yatırım malı ithalatı ise yatırım talebinin düşük düzeyde gerçekleştiği Temmuz-Eylül döneminde yüksek orandaki gerilemesini sürdürmüştür.

İmalat Sanayi Üretimi ve**Ara Malı İthalatı** (2005=100)

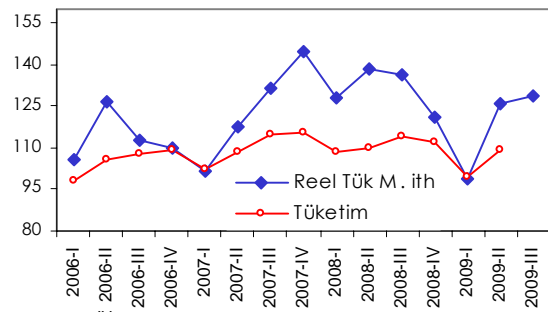
Kaynak: TÜİK.

Ara ve Serm. M. İth./ İmalat San. Üre. oranı**ve Reel Kur (ÜFE)** (12-aylık ort.)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Yatırım Harcamaları ve**Serm. Malı İthalatı** (2005=100)

Kaynak: TÜİK.

Tüketim Harcamaları ve**Tük. Malı İthalatı** (2005=100)

Kaynak: TÜİK.

22. Kalem bazında incelendiğinde, yılın üçüncü çeyreğinde ithalattaki gerilemeye en yüksek katkıyı, gerek fiyatların gerekse talebin önemli oranda düştüğü ham petrol ve doğal gaz ile ana metal sanayi yapmıştır. Ayrıca, yukarıda sayılanlarla bağlantılı olan rafine petrol ürünleri ile atık ve hurdaların yanı sıra, kimyasal madde ve ürünler ile yatırımlardaki düşüşe bağlı olarak makine-teçhizat ithalatının da toplam ithalattaki gerilemede önemli etkisi olmuştur.

23. Binek otomobil ithalatında Mart ayında alınan mali önlemler neticesinde yılın ikinci çeyreğinden itibaren artış görülmüştür. Binek otomobil ithalatı yılın ikinci çeyreğinde reel bazda, üçüncü çeyreğinde ise hem reel hem de nominal bazda sınırlı düzeyde artmıştır. Öte yandan, 2007 yılının ikinci çeyreğinden bu yana yükseliş eğiliminde olan dayanıklı, yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim malı ithalatı ise 2008 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren önemli oranda yavaşlama göstermiş, 2009 yılının Ocak-Eylül döneminde düşmeye devam etmiştir.

İthalat

(milyon ABD doları)

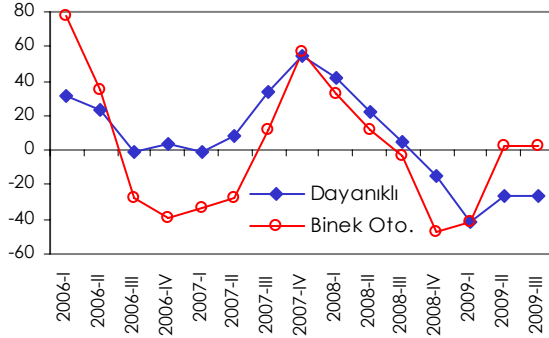
	Temmuz-Eylül dönemi itibarıyla									
	2008	2009	Değişim		Katkı		İthalat payı		Endeksler (% artış)	
			%	%	\$	2008	2009	fiyat	miktar	
Toplam	57693	37801	-34,5						-25,9	-12,0
Sermaye Malı	7437	5669	-23,8	-3,1	-1768	12,9	15,0	-4,4	-20,3	
Ara Malı	44385	27052	-39,1	-30,0	-17332	76,9	71,6	-30,8	-11,9	
Tüketim Malı	5735	4978	-13,2	-1,3	-757	9,9	13,2	-7,9	-5,8	
Diğer	137	101	-25,9	-0,1	-35	0,2	0,3	-	-	
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):										
Tarım ve Hayvancılık	1417	1025	-27,6	-0,7	-391	2,5	2,7	-20,5	-9,1	
Madencilik ve Taşocakçılığı	10478	4996	-52,3	-9,5	-5482	18,2	13,2	-41,1	-19,7	
Hampetrol ve Doğalgaz	8864	4027	-54,6	-8,4	-4837	15,4	10,7	-42,6	-21,5	
Gıda ve İçecek	1069	720	-32,7	-0,6	-349	1,9	1,9	-22,5	-13,4	
Tekstil Ürünleri	1327	1204	-9,3	-0,2	-124	2,3	3,2	-3,5	-6,2	
Giyim Eşyası	573	484	-15,4	-0,2	-88	1,0	1,3	-8,7	-11,3	
Kağıt Ürünleri	799	651	-18,6	-0,3	-149	1,4	1,7	-23,2	5,1	
Rafine edilmiş petrol, Kok köm.	4317	3156	-26,9	-2,0	-1160	7,5	8,3	-47,3	38,3	
Kimyasal Madde ve Ürünler	7439	5874	-21,0	-2,7	-1565	12,9	15,5	-26,8	7,2	
Plastik ve Kautçuk Ürünleri	917	742	-19,2	-0,3	-176	1,6	2,0	-5,1	-15,6	
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	424	325	-23,2	-0,2	-98	0,7	0,9	-1,7	-22,5	
Ana Metal Sanayi	9283	4095	-55,9	-9,0	-5188	16,1	10,8	-33,3	-34,5	
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	955	671	-29,8	-0,5	-284	1,7	1,8	-3,1	-28,2	
Makine ve Teçhizat	4452	3105	-30,3	-2,3	-1347	7,7	8,2	-6,0	-26,4	
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Mak.	671	652	-2,9	0,0	-19	1,2	1,7	-3,6	0,2	
Elektrikli Makina ve Cihazlar	1850	1805	-2,4	-0,1	-45	3,2	4,8	-4,9	2,0	
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	1278	1219	-4,6	-0,1	-59	2,2	3,2	11,8	-15,0	
Tıbbi ve Optik aletler	977	750	-23,2	-0,4	-227	1,7	2,0	-7,0	-17,7	
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	3816	2912	-23,7	-1,6	-904	6,6	7,7	-1,0	-22,8	
Diğer Ulaşım Araçları	1036	901	-13,0	-0,2	-135	1,8	2,4	-	-	
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	3024	1389	-54,1	-2,8	-1635	5,2	3,7	-58,9	10,8	

Kaynak: TÜİK.

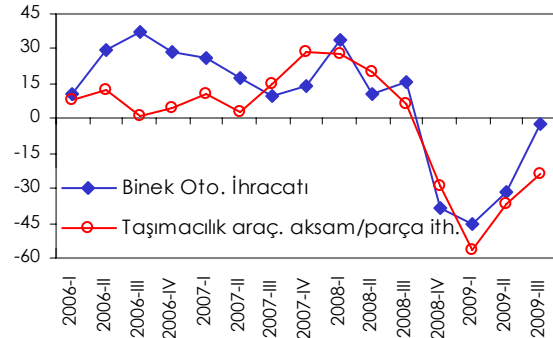
24. TCMB/TÜİK tarafından yayımlanan tüketici güven endeksi, 2008 yılı Kasım ayında yayımlanmaya başladığı 2003 yılı Aralık ayından bu yana gözlenen en düşük seviyesine gerilemiş, Aralık ayından itibaren ise kademeli bir toparlanma göstermiştir. Endeks, 2009 yılı Haziran ayında 2008 yılı başındaki seviyesine yükseldikten sonra Temmuz ayından itibaren bir miktar gerileme göstermiştir.

Dayanıklı Tük. M. ve Binek Oto. İth.

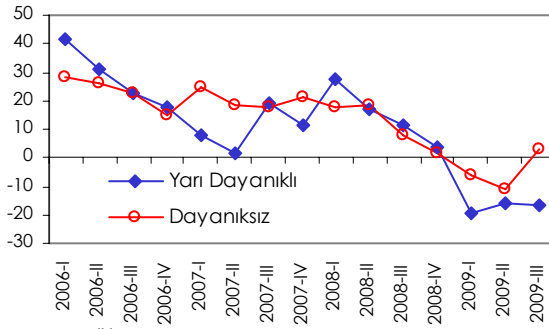
(2003=100, yıllık yüzde değişim)

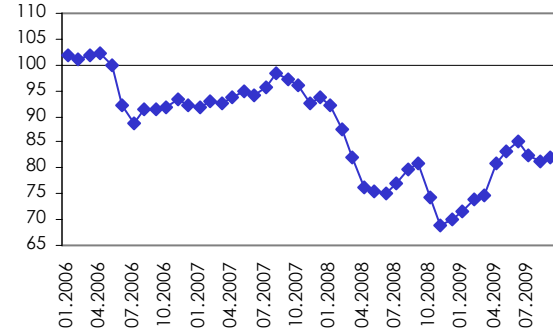
Kaynak: TÜİK.

Taşıt Araçları Aksam/Parça İthalatı ve**Binek Oto. İhracatı** (2003=100, yıllık % değ.)

Kaynak: TÜİK.

Yarı Dayanıklı ve Dayanaksız**Tüketim Malı İth.** (2003=100, yıllık % değ.)

Kaynak: TÜİK.

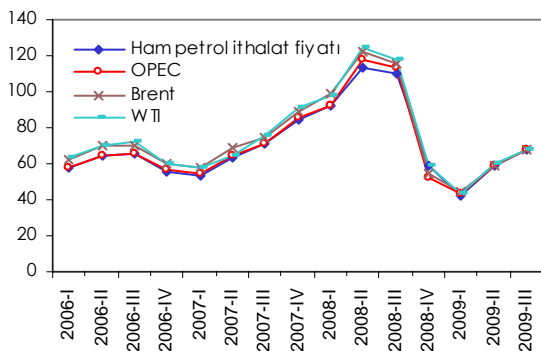
Tüketici Güven Endeksi (TCMB-TÜİK)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

25. 2008 yılının ikinci yarısında, küresel ekonomik durgunluk nedeniyle petrol talebindeki artış hızı belirgin olarak yavaşlamış ve uluslararası ham petrol fiyatları gerilemeye başlamıştır. Uluslararası piyasada Brent tipi ham petrol varil fiyatları 2009 yılı Mart ayı ortalarına kadar 40-45 ABD doları dolayında seyrederken, Mayıs ayından itibaren yükselişe geçmiş, Kasım ayında 80 ABD dolarına kadar ulaşmıştır. Son aylarda, küresel ekonomide gözlenen iyileşme ve 2010 yılına ilişkin büyüme oranlarının yukarı doğru güncellenmesi söz konusu artışta etkili olmuştur.

Ham Petrol Fiyatları

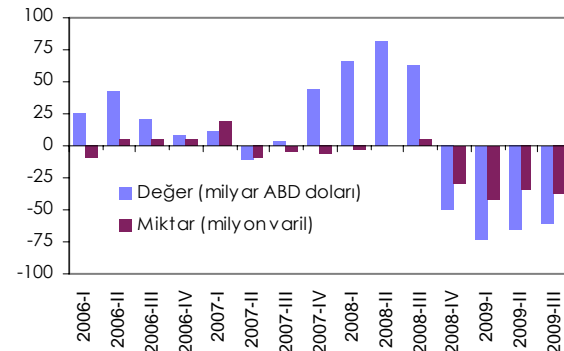
(varil başına ABD doları, ortalama)

Kaynak: TÜİK, OPEC, EIA.

Ham Petrol İthalatı

(Yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

26. İthalat fiyatları yıllık bazdaki azalışını sürdürmesine karşın, 2009 yılı Mayıs ayından itibaren aylık bazda artmıştır. Söz konusu artışta ham petrol, rafine petrol ürünleri, kimyasal madde ve ürünler ile ana metal ve buna bağlı olarak atık ve hurdalar ithalat fiyatlarındaki gelişmeler etkili olmuştur.

27. Miktar endeksleri kalem bazında incelendiğinde, yılın üçüncü çeyreğinde kağıt ürünleri, kimyasal madde ve ürünler, elektrikli makine ve cihazlar ile atık ve hurdalar ithalatında yıllık bazda artış gözlenmiştir. Öte yandan, diğer sektörlerde yüksek oranlı gerileme devam etmiştir.

28. 2008 yılında yüzde 37'ye kadar gerileyen AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı, 2009 yılında artarak, yılın ilk dokuz ayı itibarıyla 2007 seviyelerine yükselmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak, Almanya, Fransa ve İspanya'dan yapılan ithalatın payında artış gözlenmiştir. Çin'den yapılan ithalatın payındaki artış yılın üçüncü çeyreğinde de devam etmiş, bu dönemde petrol fiyatlarındaki gerilemenin etkisiyle Rusya ve İran'dan yapılan ithalatın payında ise belirgin düşüşler gözlenmiştir.

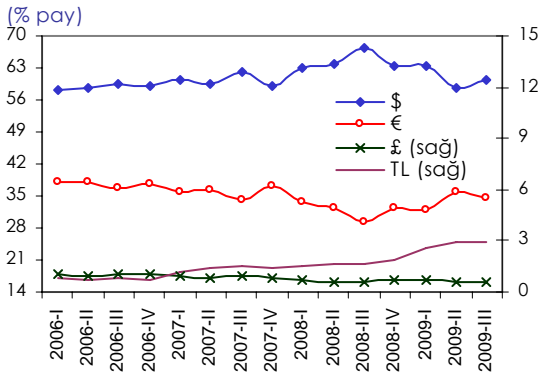
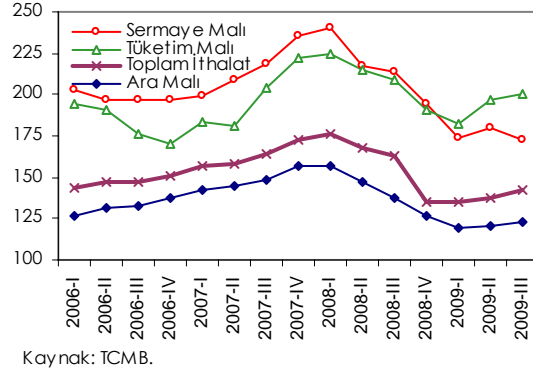
29. AB'den yapılan ithalatın payındaki toparlanma ile birlikte, euro cinsinden yapılan ithalatın payı da 2009 yılında artış eğiliminde olmuştur. 2008 ortalarından bu yana ham petrol ve diğer emtia fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak ABD doları cinsinden ithalatın payı gerilerken, TL karşılığında yapılan ithalatın payındaki artış 2009 yılında hız kazanmıştır.

İthalat – Ülke Dağılımı (milyon ABD doları)

	Temmuz-Eylül itibarıyla						
	2008		2009		% Değişim	Katkı	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		%	\$
Toplam	57693	..	37801	..	-34,5		
Avrupa Birliği Ülkeleri (27)	19805	34,3	15350	40,6	-22,5	-7,7	-4455
Diğer Ülkeler	37485	65,0	22139	58,6	-40,9	-26,6	-15346
Diğer Avrupa	13149	22,8	7033	18,6	-46,5	-10,6	-6116
Asya	10270	17,8	7618	20,2	-25,8	-4,6	-2652
Diğer	14066	24,4	7489	19,8	-46,8	-11,4	-6578
Türkiye Serbest Bölgeleri	404	0,7	311	0,8	-22,9	-0,2	-92
Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Grupları							
OECD	29.225	50,7	20.198	53,4	-30,9	-15,6	-9027
Almanya	4.849	8,4	3.847	10,2	-20,7	-1,7	-1001
İtalya	2.974	5,2	2.060	5,4	-30,7	-1,6	-914
A.B.D.	4.181	7,2	2.196	5,8	-47,5	-3,4	-1985
Fransa	2.528	4,4	1.907	5,0	-24,6	-1,1	-621
İngiltere	1.310	2,3	912	2,4	-30,4	-0,7	-398
İsviçre	2.500	4,3	763	2,0	-69,5	-3,0	-1737
İspanya	1.236	2,1	1.096	2,9	-11,3	-0,2	-140
Japonya	1.060	1,8	737	1,9	-30,5	-0,6	-323
G. Kore	1.012	1,8	776	2,1	-23,3	-0,4	-236
Belçika	841	1,5	655	1,7	-22,1	-0,3	-186
Hollanda	865	1,5	761	2,0	-12,1	-0,2	-105
Polonya	508	0,9	467	1,2	-8,1	-0,1	-41
İsveç	517	0,9	411	1,1	-20,4	-0,2	-105
Diğer OECD	4.843	8,4	3.610	9,6	-25,5	-2,1	-1233
Orta Doğu Ülkeleri	5.759	10,0	2.636	7,0	-54,2	-5,4	-3123
Irak	544	0,9	333	0,9	-38,8	-0,4	-211
İran	2.790	4,8	806	2,1	-71,1	-3,4	-1984
S. Arabistan	1.022	1,8	412	1,1	-59,7	-1,1	-610
Rusya	8.483	14,7	5.240	13,9	-38,2	-5,6	-3243
Çin	4.339	7,5	3.348	8,9	-22,8	-1,7	-991
Ukrayna	1.847	3,2	729	1,9	-60,5	-1,9	-1118
Romanya	862	1,5	717	1,9	-16,9	-0,3	-146
Hindistan	626	1,1	508	1,3	-18,9	-0,2	-118
Kazakistan	588	1,0	231	0,6	-60,7	-0,6	-357
Cezayir	738	1,3	464	1,2	-37,1	-0,5	-274

Kaynak: TÜİK.

30. Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, yılın ikinci çeyreğinde ithalatın tüm alt kalemlerinde gözlenen artış, üçüncü çeyrekte ara malı ve tüketim malı ithalatında devam etmiştir. Buna göre, Temmuz-Eylül döneminde bir önceki çeyreğe göre toplam ithalat yüzde 3, ara malı ithalatı yüzde 2,1, tüketim malı ithalatı yüzde 1,9 artarken yatırım malı ithalatı yüzde 4,2 gerileme göstermiştir.

İthalatta Döviz Kompozisyonu**Mevsimsellikten Arındırılmış İthalat ve Seçilmiş Alt Sektörler (2003=100)****Hizmetler Hesabı**

31. 2009 yılının üçüncü çeyreğinde turizm giderlerindeki artış taşımacılık giderlerindeki hızlı düşüş ile telafi edilmiş, toplam hizmet gelirleri turizm gelirleri nispetinde azalmıştır. Bu dönemde inşaat gelirleri sınırlı miktarda artarken, finansal hizmet gelirleri ve telekomünikasyon, posta ve haber ajansı hizmetlerini içeren diğer hizmet gelirleri gerilemiştir.

Hizmetler Hesabı
(milyon ABD doları)

	2008				2008	2009		
	I	II	III	IV		I	II	III
Hizmetler hesabı	1276	3313	9223	3408	17220	1024	3226	8795
Toplam gelir	5285	8103	14107	7312	34807	4780	6932	12959
Toplam gider	-4009	-4790	-4884	-3904	-17587	-3756	-3706	-4164
Taşımacılık	-262	-123	288	62	-35	-126	461	732
Gelir	1440	2058	2649	1629	7776	1318	1742	2205
Gider	-1702	-2181	-2361	-1567	-7811	-1444	-1281	-1473
Turizm	1971	3686	9195	3593	18445	1570	3306	8430
Gelir	2776	4693	9988	4494	21951	2467	4243	9527
Gider	-805	-1007	-793	-901	-3506	-897	-937	-1097
İnşaat hizm.	234	246	240	254	974	280	251	256
Finansal hizm.	-31	-43	-38	-25	-137	-28	-77	-162
Gelir	180	235	235	191	841	122	97	118
Gider	-211	-278	-273	-216	-978	-150	-174	-280
Diğer Hizmetler	-636	-453	-462	-476	-2027	-672	-715	-461
Gelir	655	871	995	744	3265	593	599	853
Gider	-1291	-1324	-1457	-1220	-5292	-1265	-1314	-1314

Kaynak: TCMB.

Turizm İstatistikleri

	2008				2008	2009		
	I	II	III	IV		I	II	III
Turizm Gelirleri (milyon ABD doları)	2776	4693	9988	4493	21951	2467	4244	9526
Çıkış yapan yabancı ziyaretçiler (bin kişi)	3000	6824	11283	5324	26431	2943	6981	11571
ortalama harcama (bin ABD doları)	669	579	665	628	636	608	501	608
Çıkış yapan vatandaş ziyaretçiler (bin kişi)	726	798	2071	954	4549	693	761	2128
ortalama harcama (bin ABD doları)	1061	927	1202	1206	1132	975	984	1168
Turizm Giderleri (milyon ABD doları)	-805	-1007	-793	-902	-3507	-897	-937	-1097
Giriş yapan vatandaş ziyaretçiler (bin kişi)	1065	1456	1049	1323	4893	1203	1267	1524
ortalama harcama (bin ABD doları)	-756	-691	-756	-682	-717	-746	-739	-720

Kaynak: TÜİK, TCMB.

32. Küresel durgunluk turizm gelirlerine de yansımış ve son yıllarda artış eğiliminde olan turizm gelirleri 2009 yılının ilk dokuz ayında gerilemiştir. Bu dönemde ziyaretçi sayısının sınırlı da

olsa artmış olmasına rağmen, gelirlerdeki azalma ortalama harcama düzeyindeki düşüştür kaynaklanmıştır. Turizm giderlerinin bu dönemde yüzde 12,5 artması sonucu "net" turizm gelirindeki gerileme yüzde 10,4 olmuştur.

Gelir Hesabı

33. Küresel sermaye hareketlerinin yavaşlamasıyla birlikte, 2009 yılının ilk yarısında portföy yatırımı gelir ve giderlerindeki gerileme yılın üçüncü çeyreğinde hız kesmiş, yurt içine doğrudan yatırımlar kaynaklı kâr transferlerinde ise artış görülmüştür. Özel sektörün 2008 yılındaki yüksek tutarlı dış borç kullanımının etkisiyle faiz giderleri 2009 yılının Ocak-Eylül döneminde artmış, Merkez Bankası, Genel Hükümet ve bankaların faiz giderleri ise düşüş göstermiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, bu dönemde gelir hesabı açığı daralmıştır.

Gelir Hesabı

(milyon ABD doları)

	2008				2008	2009		
	I	II	III	IV		I	II	III
Gelir Hesabı	-1976	-2545	-1832	-1812	-8165	-2079	-2212	-1814
Ücret Ödemeleri (net)	-18	-17	-19	-21	-75	-23	-26	-28
Yatırım Geliri (net)	-1958	-2528	-1813	-1791	-8090	-2056	-2186	-1786
Toplam gelir	2159	1511	1600	1574	6844	1650	1262	1350
Toplam gider	-4117	-4039	-3413	-3365	-14934	-3706	-3448	-3136
Doğrudan Yatırımlar								
Gelir	70	42	19	196	327	65	108	1
Gider	-655	-1372	-372	-538	-2937	-549	-1004	-480
Portföy Yatırımları								
Gelir	1522	922	1126	925	4495	962	739	1003
Gider	-1489	-601	-1047	-386	-3523	-1255	-427	-1002
Diğer Yatırımlar								
Faiz geliri	567	547	455	453	2022	623	415	346
Faiz gideri	-1973	-2066	-1994	-2441	-8474	-1902	-2017	-1654
Uzun vade								
Merkez Bankası	-115	-94	-214	-87	-510	-71	-74	-52
Genel Hükümet	-360	-410	-277	-427	-1474	-282	-326	-191
Bankalar	-376	-239	-287	-303	-1205	-332	-208	-228
Diğer Sektör	-964	-1174	-1048	-1457	-4643	-1048	-1256	-1055
Kısa vade	-158	-149	-168	-167	-642	-169	-153	-128

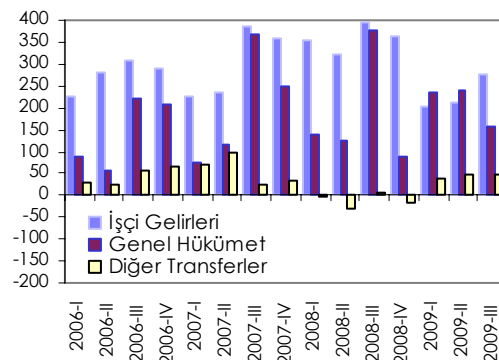
Kaynak: TCMB.

Cari Transferler

34. 2009 yılının ikinci çeyreğinde işçi gelirlerindeki yüzde 34 düşüğe rağmen yurt dışından yapılan resmi transferlere bağlı olarak artış gösteren cari transferler, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 37,5 gerilemiştir. Yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen diğer sigorta ve reasürans işlemlerini kapsayan diğer transferler kaleminde ise bu dönemde artış görülmüştür.

Cari transferler

(milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB.

III. SERMAYE HAREKETLERİ

35. 2008 yılının son çeyreğinde ve 2009 yılının ilk çeyreğinde toplam 6,2 milyar ABD doları net çıkış gösteren sermaye akımları, yılın ikinci çeyreğinde 1,3 milyar ABD doları, üçüncü çeyreğinde ise 2,1 milyar ABD doları giriş göstermiştir. Yılın üçüncü çeyreğindeki sermaye girişleri doğrudan ve portföy yatırımları ile mevduat artışları yoluyla gerçekleşmiş, kredi net kullanımları ise negatif olmaya devam etmiştir. 2008 yılının Ağustos ayından bu yana genellikle pozitif değerler alan ve finansman ihtiyacını önemli oranda aşan net hata ve noksan kalemi, 2009 yılının üçüncü çeyreğinde negatif değer almıştır.

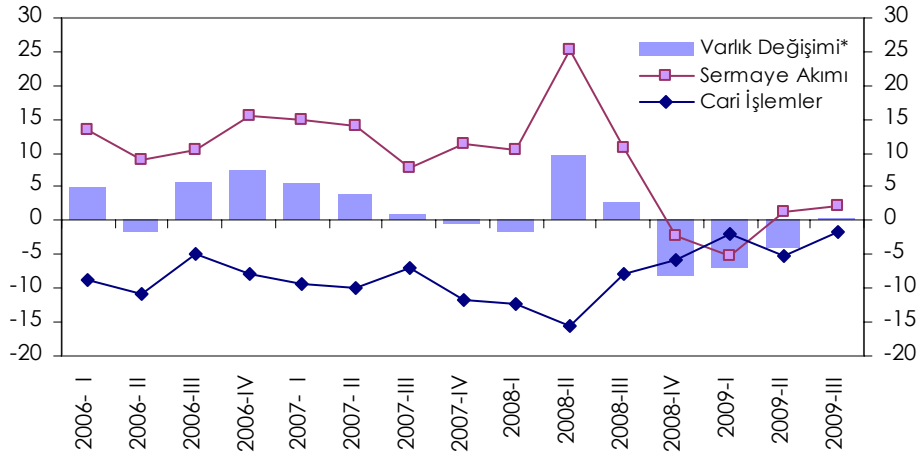
Dış finansman ihtiyacı ve finansman kaynakları (milyar ABD doları)

	2008				2008	2009		
	I	II	III	IV		I	II	III
1. Cari İşlemler Dengesi	-12,3	-15,6	-8,0	-5,9	-41,8	-1,8	-5,2	-1,6
2. Net Hata Noksan	1,3	-3,0	0,0	7,1	5,4	5,3	1,3	-0,4
I. Toplam Finansman İhtiyacı (=1+2)	-11,0	-18,5	-8,0	1,1	-36,4	3,4	-3,9	-2,0
II. Toplam Finansman (=1+2+3)	11,0	18,5	8,0	-1,1	36,4	-3,4	3,9	2,0
1. Sermaye Hareketleri (net)	11,1	22,1	11,3	-1,8	42,7	-4,5	1,3	2,1
Doğrudan Yatırımlar (net)	3,8	4,8	3,4	3,8	15,8	2,1	1,4	1,7
Portföy Yatırımları (net)	-1,3	3,0	-1,2	-5,5	-5,0	-3,1	2,7	1,1
Genel Hükümetin Tahvil İhracı	-0,9	0,5	1,5	-0,5	0,6	1,0	0,5	0,4
Yabancıların Türkiye'de Menkul Kıymet Alımı	0,0	2,3	-1,6	-5,2	-4,4	-3,1	2,2	1,6
Yerleşiklerin Yurt Dışında Menkul Kıymet Alımı	-0,5	0,1	-1,1	0,2	-1,3	-1,1	0,0	-0,9
Kredi Kullanımı (IMF kredileri hariç, net)	10,1	15,3	10,3	-5,6	30,0	-4,6	-6,1	-3,2
Genel Hükümet	0,2	0,2	0,8	0,6	1,7	0,4	-0,4	1,5
Bankalar	1,4	1,7	2,9	-2,9	3,0	-2,4	-2,7	-1,2
Uzun Vade	1,9	0,8	0,8	-2,8	0,7	-0,8	-1,1	0,0
Kısa Vade	-0,5	0,9	2,1	-0,1	2,3	-1,6	-1,6	-1,2
Diğer Sektörler	8,5	13,3	6,6	-3,3	25,2	-2,5	-3,1	-3,5
Uzun Vade	7,0	9,7	5,6	0,5	22,7	-1,8	-2,0	-3,4
Kısa Vade	0,1	0,5	0,3	0,0	0,9	0,1	-0,3	0,1
Ticari Krediler	1,5	3,2	0,7	-3,8	1,6	-0,8	-0,8	-0,2
Mevduat	0,9	2,9	1,6	-2,0	3,4	1,2	3,7	1,2
Merkez Bankası	-0,3	-0,3	-0,7	-0,4	-1,8	-0,2	-0,2	-0,4
Bankalar	1,2	3,2	2,3	-1,6	5,2	1,4	3,9	1,6
Diğer	-2,4	-3,8	-2,7	7,5	-1,4	0,0	-0,4	1,4
2. IMF Kredileri	-0,5	3,2	-0,4	-0,5	1,7	-0,7	0,0	0,0
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	-0,5	3,2	-0,4	-0,5	1,7	-0,7	0,0	0,0
3. Rezerv Değişimi (- artış)	0,4	-6,7	-2,9	1,2	-8,0	1,7	2,6	-0,1
Bankalar Muhabir Mevcudu	0,5	-6,4	0,9	-4,1	-9,1	0,5	-0,6	3,7
Resmi Rezervler	-0,1	-0,3	-3,8	5,3	1,1	1,3	3,2	-3,8

Kaynak: TCMB.

36. 2008 yılının Ekim ayından itibaren cari açığın yıllık bazda gerilemesine karşın sermaye çıkışlarına bağlı olarak döviz varlıklarındaki artış sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. 2009 yılının ikinci çeyreğinde ise sermaye girişi olmasına rağmen, daha yüksek cari işlemler açığı nedeniyle varlıklardaki azalma devam etmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde, cari açığın mevsimsel olarak azalması ve sermaye girişinin sürmesine bağlı olarak varlıklarda sınırlı bir artış gerçekleşmiştir.

Cari İşlemler Hesabı ve Finansmanı (milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

* Varlık değişimi, ödemeler dengesi tablosundan resmi rezervler, bankaların döviz varlıkları ve net hata ve noksan kalemleri toplamının ters işaretlisi olarak gösterilmiştir.

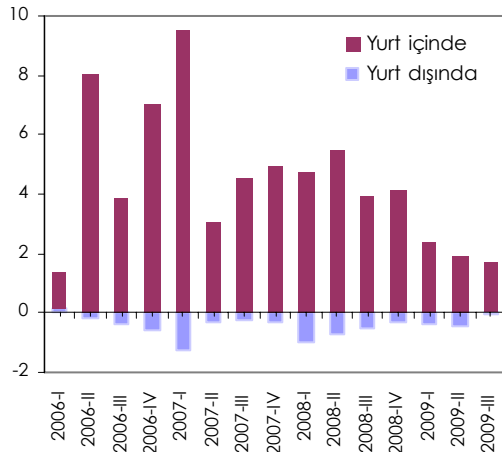
Doğrudan Yatırımlar

37. Yılın üçüncü çeyreğinde doğrudan yatırım girişleri azalmakla birlikte devam etmiştir. Bu dönemde yurt içine 1,7 milyar ABD doları doğrudan yatırım gerçekleşmiştir. Finansal krizle birlikte küresel likidite daralması ve belirsizliklerin devam etmesi doğrudan yatırım girişlerini olumsuz etkilemiştir.

38. Bu dönemde doğrudan yatırım gelirindeki en büyük girişler, Temmuz ayında kimya sektöründe gerçekleşen 276 milyon ABD dolarlık yatırım ile Ağustos ayındaki 174 milyon ABD dolarlık otomotiv sektörü yatırımı olmuştur. Hizmetler sektöründe ise doğrudan yatırım yapılan başlıca sektörler gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri ile ulaştırma-haberleşme olmuştur. Yurt dışı yerleşiklerin gayrimenkul yatırımları yılın üçüncü çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre azalarak 0,5 milyar ABD doları olmuş, diğer sermaye kalemi ile gösterilen, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları uzun vadeli krediler sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir.

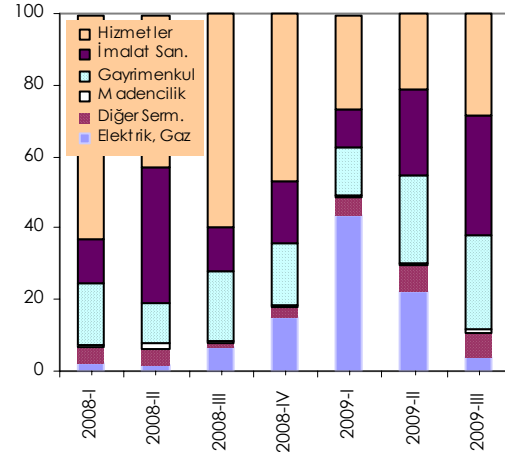
39. 2009 yılı Temmuz-Eylül döneminde yurt içi yerleşiklerce yurt dışında yapılan doğrudan yatırımlar ise 45 milyon ABD dolarında kalmıştır.

Doğrudan Yatırımlar (milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Yurt İçine Doğrudan Yatırımlar (yüzde pay)

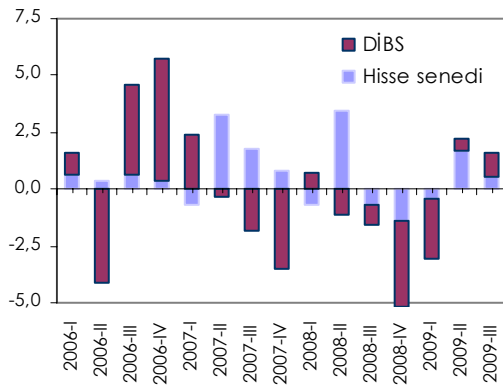
Kaynak: TCMB.

Portföy Yatırımları

40. Küresel finans kriziyle birlikte 2008 yılının ikinci yarısından itibaren yüksek düzeyde çıkış gösteren portföy kaynaklı sermaye akımları, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ilk aylarda hisse senedi, ardından DİBS yatırımları yoluyla giriş yönlü bir eğilim sergilemiştir. Güncel veriler, Ekim ayında hisse senedi yatırımlarının devam ettiği, DİBS yatırımlarında çıkış olduğunu, Kasım ayında ise yurt dışı yerleşiklerin özellikle DİBS piyasasında belirgin miktarda alım yaptıklarını göstermektedir.

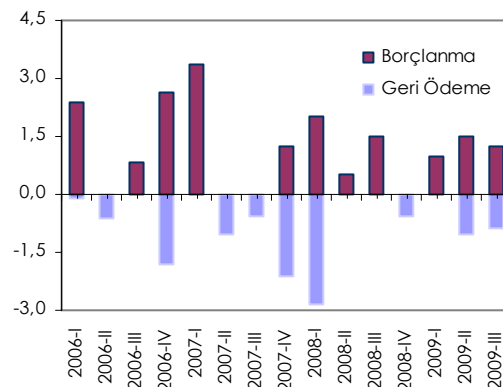
41. Hazine 31 Temmuzda 8 yıl vadeli 1,3 milyar ABD dolarlık tahvil ihracı gerçekleştirmiş, buna karşılık Eylül ayında 0,9 milyar ABD dolarlık geri ödemede bulunmuştur. Böylece Hazinesin yıl başından bu yana gerçekleştirdiği tahvil ihraçları 3,8 milyar ABD doları, geri ödemeleri 1,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

Yabancıların menkul kıymet yatırımları (milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

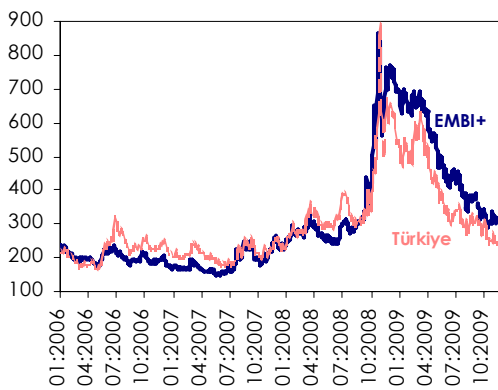
Genel Hükümet tahvil ihracı (milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

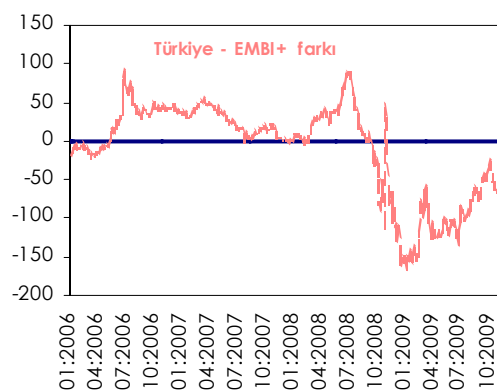
42. Yılın ikinci çeyreğinden itibaren, krizin en kötü döneminin geride kaldığı algılamasıyla birlikte küresel finansal piyasalarda risk iştahı artmıştır. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerin para birimleri değer kazanmış ve borsalarında yükselişler gözlenmiştir. Buna bağlı olarak, gelişmekte olan ülkelerin risk primleri düşmüş, Yükselen Piyasalar Tahvil Ana Endeksi (EMBI+) Lehman Brothers'ın iflasından önceki seviyelere yaklaşmıştır. Kriz sürecinin genelinde olduğu gibi, yılın ikinci çeyreğinde de Türkiye'nin risk primi diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla düşük seviyelerde seyretmiştir.

İkincil Piyasa Gefiri Farkları (baz puan)

Kaynak: JPM organ.

Gefiri farklarında Türkiye'nin EMBI+ ortalamasına göre durumu (baz puan)

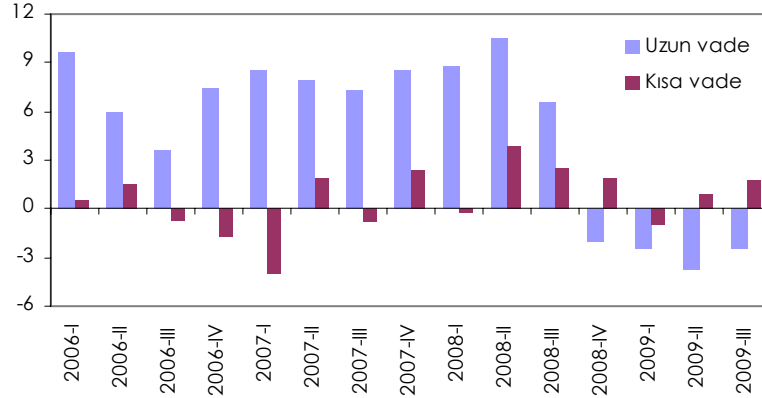
Gefiri Farkı (spread): Ülkelerin uluslararası piyasalarda ihraç ettikleri tahvil getirileri ve ABD Hazine tahvil getirileri arasındaki fark.

43. Diğer taraftan, Türkiye'nin TL cinsinden BB, yabancı para cinsinden BB- olan uzun vadeli kredi derecelerini Ekim ayında pozitif izlemeye alan kredi derecelendirme kuruluşu Fitch, Aralık ayında söz konusu dereceleri BB+'ya yükseltmiştir.

Diğer Yatırımlar

44. Son yıllarda özel sektör kaynaklı uzun vadeli kredi kullanımındaki artış sonucunda yüksek düzeylere çıkan uzun vadeli sermaye girişleri, küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren yerini çıkışa bırakmıştır. Kısa vadeli sermaye hareketleri de bu dönemde benzer eğilimler göstermekle birlikte, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kademeli olarak artan oranda giriş göstermiştir.

Uzun ve kısa vadeli sermaye hareketleri
(milyar ABD doları, net)

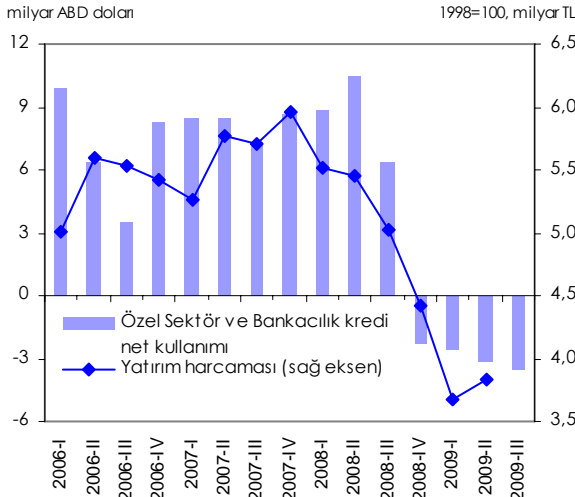

Not: Doğrudan ve portföy yatırımı ile IMF kredileri ve bankaların döviz varlıkları hariç.
Kaynak: TCMB.

45. Dış finansman imkânlarının daralması 2008 yılı Ocak-Eylül döneminde aylık ortalama 4,4 milyar ABD doları olan özel sektörün uzun vadeli kredi kullanımının yılın son çeyreğinde 2,5 milyar ABD dolarına, 2009 yılının ilk dokuz ayında ise 1,9 milyar ABD dolarına düşmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak, özel sektör uzun vadeli kredilerde Aralık ayından itibaren net kredi ödeyicisi konuma geçmiştir. Öte yandan, 32 Sayılı Karar'da Haziran ayında yapılan değişiklikle özel sektörün yurt içi bankalardan döviz kredisi kullanma imkânlarının artırılmasının, özel sektörün yurt dışından kullandığı uzun vadeli kredilerin yılın üçüncü çeyreğinde gerilemiş olmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

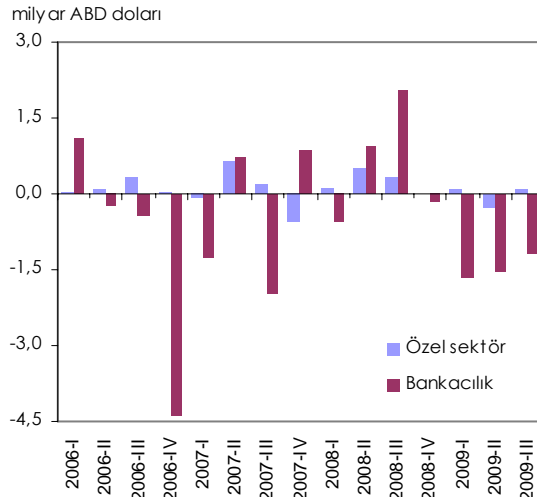
46. Bankalar uzun vadeli kredilerde özel sektöre benzer şekilde 2008 yılının son çeyreğinden itibaren net ödeyici konuma geçmiştir. Kısa vadeli kredilerde ise, 2008 yılında net kullanıcı olan bankalar, 2009 yılında net ödeyici olmuş ve yılın ilk dokuz ayında net 4,4 milyar ABD doları kısa vadeli kredi geri ödemesi yapmıştır.

Uzun vadeli net kredi kullanımı ve özel sektör yatırım harcamaları (12-aylık birikimli)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

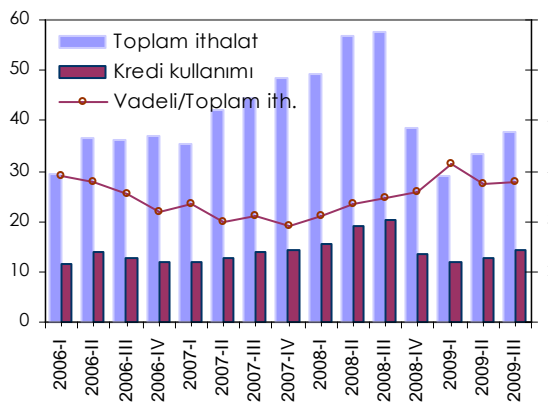
Kısa vadeli net kredi kullanımı (12-aylık birikimli)

47. 2006 yılı başından itibaren gerileyen vadeli ithalat/toplam ithalat oranı, 2007 yılının son çeyreğinde yüzde 29,3'e gerilemiş, izleyen dönemde tekrar yükselişe geçerek 2009 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 38'e gelmiştir. Diğer taraftan, vadeli ihracatın toplam ihracattaki payı son yıllarda artış göstermiş, 2005 yılının son çeyreğinde yüzde 52 olan vadeli ihracat/toplam ihracat oranı 2007 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 62,9 olarak gerçekleşmiştir. İhracatın vadeli yapılan kısmı 2008 yılında gerileme eğilimi içinde olmuş ancak, son çeyrekte yeniden yükselmeye başlamış ve 2009 yılı üçüncü çeyreğinde yüzde 62,3 olmuştur. İhracatçıların, finansman imkânlarının azaldığı bu dönemde performanslarını sürdürmek için vadeli satışlarını artırdıkları, ithalatçıların da benzer şekilde vadeli alıma yöneldikleri görülmektedir.

Ticari kredi kullanımı ve ithalat

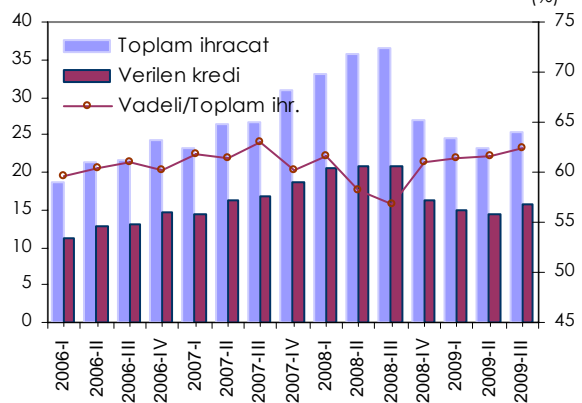
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Yurt dışına açılan ticari krediler & ihracat

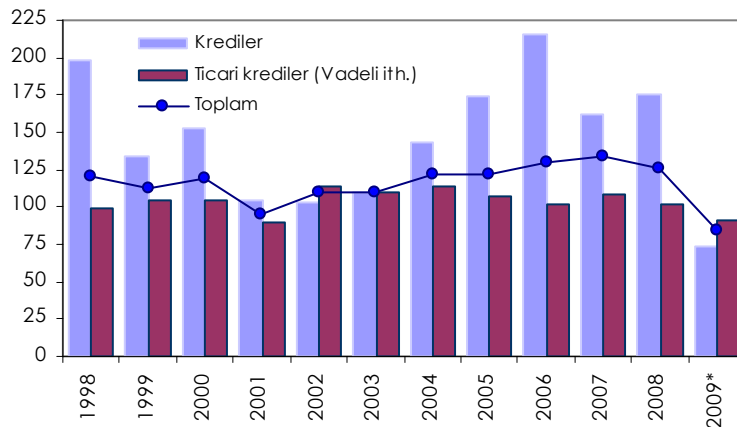
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

48. Kredi imkânlarının daralması, 2008 yılında yüksek seviyede olan özel sektörün dış borç çevirme oranının, kullanımdaki hızlı düşüş sonrasında 100'ün altına gerilemesine yol açmıştır. Özel sektörün, 2008 yılında yıllık ortalama yüzde 175,8 olan dış kredi çevirme oranı, 2009 yılının ilk dokuz ayında yüzde 73,2'ye, 2008 yılında yüzde 102,4 olan ticari kredi çevirme oranı ise 2009 yılının ilk dokuz ayında yüzde 90,4'e gerilemiştir.

Özel Sektör Dış Borç Çevirme Oranları (yüzde)

*Ocak-Eylül itibarıyla.

Kaynak: TCMB.

49. Genel Hükümet 2009 yılı Ocak-Eylül döneminde 3,6 milyar ABD doları kredi kullanımı gerçekleştirmiş, buna karşın tamamı yılın ilk çeyreğinde olmak üzere 0,7 milyar ABD doları IMF, ayrıca 2,2 milyar ABD doları diğer uzun vadeli kredi (Dünya Bankası vb.) geri ödemesinde bulunmuştur.

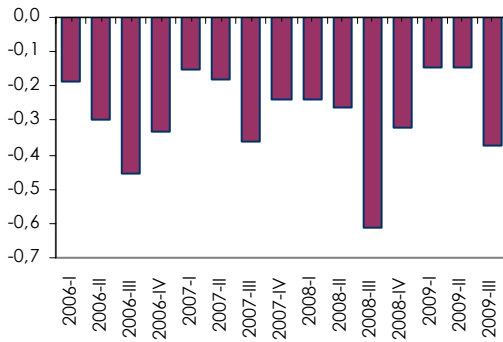
50. Yurt dışında çalışan işçilerin Merkez Bankasında açtıkları uzun vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları (KMDTH) ile süper döviz hesaplarından (SDH) 2003 yılı Nisan ayından bu

yana çıkış devam etmektedir. Kısa vadeli hesaplarda da, 2004 yılının ikinci çeyreğinde başlayan çıkışlar sürmektedir. 2009 yılının ilk dokuz ayında Merkez Bankasındaki söz konusu mevduatlarda net 0,8 milyar ABD doları çıkış gözlenmiştir. Bu çıkışlarda hem KMDTH hem de SDH'de 2002'den bu yana gerçekleştirilen kademeli faiz indirimleri etkili olmuştur.

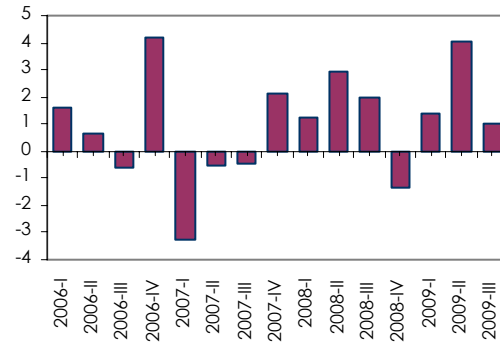
51. 2008 yılının son çeyreğinden itibaren finansal krizin etkisiyle yurt dışı yerleşiklerin yurt içi bankalardaki mevduatında çıkış eğilimi başlamış, ancak 2009 yılının Mart ayından itibaren finansal piyasalarda iyimserliğin artmasıyla söz konusu mevduatlarda yeniden artış gözlenmiştir. Böylece, Ocak-Eylül döneminde yurt dışı yerleşiklerin yurt içi bankalardaki mevduatı 6,8 milyar ABD doları artmıştır.

Yurt dışı yerleşiklere ait mevduatlar (milyar ABD doları)

KMDTH ve Süper Döviz Hesabı

Bankalardaki mevduat

Kaynak: TCMB.

52. 2007 yılı sonunda 249 milyar ABD doları olan toplam dış borç stoku 2008 yılı sonunda özel sektörün yüksek dış borçlanmasına bağlı olarak 278 milyar ABD doları düzeyine ulaşmıştır. 2008 yılı son çeyreğinden itibaren kredi imkânlarının daralmasıyla özel sektörün borçlanması yavaşlamış ve 2009 yılı Haziran ayı itibarıyla toplam dış borç stoku 269 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Toplam dış borç stokunun 221 milyar ABD dolarını uzun vadeli dış borçlar, 48 milyar ABD dolarını ise kısa vadeli borçlar oluşturmaktadır.

53. Dış borç göstergeleri incelendiğinde, 2008 sonu itibarıyla yüzde 37,5'e gerileyen dış borç stokunun GSYİH'ye oranının, Haziran ayı itibarıyla 41,6'ya yükseldiği gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, dış borç servisinin GSYİH'ye oranı yüzde 7,8'e, dış borç stokunun ihracata oranı yüzde 242'ye yükselmiştir.

Seçilmiş Dış Borç Göstergeleri (yüzde)

	2008				2009	
	I	II	III	IV	I	II
Toplam Dış Borç Stoku / GSYİH	38,0	39,0	37,8	37,5	38,7	41,6
Toplam Dış Borç Stoku / İhracat*	226,4	227,0	214,3	210,7	216,1	241,9
Dış Borç Servisi** / GSYİH	5,8	5,4	5,3	6,1	7,0	7,8
Uzun Vadeli /Toplam Dış Borç	82,7	81,5	80,3	81,8	81,9	82,2
Kısa Vadeli /Toplam Dış Borç	17,3	18,5	19,7	18,2	18,1	17,8
<i>Bilgi için:</i>						
Toplam Dış Borç Stoku (milyar \$)	265,5	286,9	291,7	278,1	266,6	268,6
GSYİH (yıllık, milyar \$)	698,7	735,3	770,8	741,8	688,8	645,5

* Bavl ticareti ve diğer mallar hariç.

** Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları uzun vadeli kredi geri ödemeleri hariç uzun vadeli dış borç servisi.

Kaynak: TÜİK, Hazine Müsteşarlığı, TCMB.

IV. EK TABLOLAR

CARI İŞLEMLER (milyon ABD doları)

	Cari İşlemler										
	Net	Dış Ticaret				Hizmetler		Gelir		Transferler	
		Net	İhracat (FOB)	Bavul Ticareti	İthalat (CIF)	Net	Turizm Geliri	Net	Faiz Gideri	Net	İşçi Gelirleri
	(yıllık)										
2004	-14431	-22736	63167	3880	-97540	12797	15888	-5609	-4312	1117	804
2005	-22088	-33001	73476	3473	-116774	15334	18152	-5875	-5010	1454	851
2006	-32051	-40962	85535	6408	-139576	13694	16853	-6691	-6322	1908	1111
2007	-38219	-46677	107272	6002	-170063	13323	18487	-7108	-7479	2243	1209
2008	-41812	-52980	132028	6200	-201964	17220	21951	-8165	-8474	2113	1431
	(üç aylık)										
2008 I	-12342	-12131	33139	1448	-49178	1276	2776	-1976	-1973	489	352
II	-15551	-16737	35613	1406	-56672	3313	4693	-2545	-2066	418	322
III	-7997	-16163	36435	1771	-57693	9223	9988	-1832	-1994	775	394
IV	-5922	-7949	26841	1575	-38421	3408	4494	-1812	-2441	431	363
2009 I	-1828	-1249	24479	1124	-28882	1024	2467	-2079	-1902	476	204
II	-5230	-6741	23252	1291	-33460	3226	4243	-2212	-2017	497	211
III	-1586	-9051	25384	1085	-37801	8795	9527	-1814	-1654	484	277
	(aylık)										
2008 Eki	-2429	-4041	9723	596	-14942	2079	2262	-624	-806	157	147
Kas	-429	-1272	9396	563	-12074	975	1270	-273	-722	141	104
Ara	-3064	-2636	7722	416	-11405	354	962	-915	-913	133	112
2009 Oca	-451	-376	7883	341	-9282	133	799	-453	-571	245	64
Şub	-266	344	8434	350	-9075	379	722	-1087	-575	98	65
Mar	-1111	-1217	8162	433	-10525	512	946	-539	-756	133	75
Nis	-1525	-1449	7565	393	-10121	616	1021	-801	-670	109	72
May	-1662	-2516	7347	476	-10839	1185	1444	-502	-655	171	74
Haz	-2043	-2776	8340	422	-12500	1425	1778	-909	-692	217	65
Tem	-159	-2489	9053	323	-12540	2669	2907	-476	-475	137	80
Ağu	-558	-3858	7830	446	-12812	3658	3814	-521	-554	163	102
Eyl	-869	-2704	8501	316	-12449	2468	2806	-817	-625	184	95
	(on iki aylık)										
2008 Eki	-46880	-57654	135953	6289	-211237	16528	21729	-8068	-8341	2314	1454
Kas	-43968	-55159	134030	6295	-206679	16909	21864	-7994	-8365	2276	1433
Ara	-41812	-52980	132028	6200	-201964	17220	21951	-8165	-8474	2113	1431
2009 Oca	-38096	-48762	129279	6100	-194907	16876	21865	-8414	-8476	2204	1385
Şub	-34480	-44988	126635	5965	-187955	17144	21786	-8786	-8386	2150	1340
Mar	-31298	-42098	123368	5876	-181668	16968	21642	-8268	-8403	2100	1283
Nis	-27627	-38498	119569	5807	-173900	17176	21610	-8404	-8452	2099	1239
May	-24469	-35628	114438	5780	-165433	17087	21362	-8037	-8435	2109	1200
Haz	-20977	-32102	111007	5761	-158456	16881	21192	-7935	-8354	2179	1172
Tem	-17111	-28223	107465	5594	-150439	16945	21045	-7911	-8268	2078	1100
Ağu	-14649	-25724	104248	5336	-144000	16805	20864	-7793	-8098	2063	1090
Eyl	-14566	-24990	99956	5075	-138564	16453	20731	-7917	-8014	1888	1055

Kaynak: TCMB.

SERMAYE ve FINANS HESAPLARI (milyon ABD doları)

Sermaye ve Finans Hesapları																
Net	Doğrudan Yatırımlar						Diğer Yatırımlar									
	Net	Portföy Yatırımları				Net	Yükümlülükler									
		Varlıklar	Yükümlülükler				Bankaların Döviz Varlıkları	Net	Ticari Krediler				Mevduat			
			Hisse Senetleri	Borç Senetleri					Merkez B.	Genel Hük.	Bankalar	Diğer Sekt.	Merkez B.	Bankalar		
(yıllık)																
2004	13360	2005	8023	-1388	1427	7984	4156	-5965	11139	4197	-4414	-267	5704	5098	-209	856
2005	19460	8963	13437	-1233	5669	9001	14903	-342	15481	3074	-2881	-4637	9208	9875	-787	1276
2006	32064	19261	7413	-3989	1939	9463	11544	-10289	24941	674	0	-5223	5814	18812	-1268	5890
2007	36622	19940	717	-2063	5138	-2358	23997	-3531	28855	4231	0	-3901	5608	25888	-1450	-1873
2008	36394	15785	-5046	-1276	716	-4486	24598	-9066	35494	1565	0	3424	3047	23652	-1791	5178
(üç aylık)																
2008 I	10995	3773	-1316	-494	-707	-115	8597	494	10527	1459	0	-297	1356	7085	-323	1231
II	18516	4773	2966	149	3479	-662	11080	-6426	21448	3166	0	3328	1749	10160	-335	3214
III	8018	3404	-1186	-1119	-691	624	9634	943	11646	739	0	362	2865	5870	-749	2328
IV	-1135	3835	-5510	188	-1365	-4333	-4713	-4077	-8127	-3799	0	31	-2923	537	-384	-1595
2009 I	-3423	2057	-3142	-1061	-438	-1643	-3616	453	-4050	-805	0	-330	-2417	-1726	-176	1391
II	3891	1425	2738	35	1662	1041	-3424	-587	-2260	-797	0	-399	-2683	-2262	-166	3872
III	3816	2371	2926	-1215	1353	2788	1923	3378	-518	-931	0	1259	-2652	-4949	-534	5396
(aylık)																
2008 Eki	-1247	1843	-4781	10	-1365	-3426	187	-3723	-1131	-1526	0	-386	1194	576	-172	-846
Kas	-632	931	-896	180	-256	-820	-1019	2229	-4248	-1515	0	-72	-2425	362	-102	-486
Ara	744	1061	167	-2	256	-87	-3881	-2583	-2748	-758	0	489	-1692	-401	-110	-263
2009 Oca	-316	1051	-841	-712	-104	-25	-898	-601	-662	-484	0	-131	-208	-411	-69	644
Şub	-2267	479	-1899	-304	-331	-1264	-295	1393	-1296	-189	0	143	-734	-351	-55	-113
Mar	-840	527	-402	-45	-3	-354	-2423	-339	-2092	-132	0	-342	-1475	-964	-52	860
Nis	2067	740	875	307	841	-273	-2340	-289	-2081	-32	0	-155	-1272	-656	-53	54
May	778	499	2735	-610	662	2683	-900	826	-1614	-404	0	-114	-1753	-887	-48	1538
Haz	1046	186	-872	338	159	-1369	-184	-1124	1435	-361	0	-130	342	-719	-65	2280
Tem	562	604	1277	-426	52	1651	-268	-110	700	-17	0	948	-170	-465	-129	433
Ağu	933	802	725	-280	563	442	2147	1921	-2	52	0	498	-580	-1718	-196	479
Eyl	497	280	-939	-237	-83	-619	1128	1865	-1037	-201	0	57	-491	-1160	-96	666
(on iki aylık)																
2008 Eki	42757	17386	-7405	-1653	1056	-6808	35690	-11792	51954	4611	0	2938	8053	28719	-1803	9001
Kas	41332	17847	-4606	-1617	919	-3908	31684	-10341	44708	2632	0	3320	5483	26906	-1795	7736
Ara	36394	15785	-5046	-1276	716	-4486	24598	-9066	35494	1565	0	3424	3047	23652	-1791	5178
2009 Oca	30313	15679	-6129	-1476	1109	-5762	18727	-12687	31666	35	0	3356	2755	20537	-1736	6302
Şub	24581	15469	-8396	-2050	618	-6964	16395	-9411	27129	-478	0	3880	697	18594	-1707	5727
Mar	21976	14069	-6872	-1843	985	-6014	12385	-9107	20917	-699	0	3391	-726	14841	-1644	5338
Nis	20458	14048	-3862	-1423	1699	-4138	5971	-10091	13415	-1383	0	3227	-3551	12228	-1586	4056
May	14974	12712	-3482	-2565	854	-1771	3262	-3565	2168	-2895	0	-436	-5252	7167	-1523	4688
Haz	7351	10721	-7100	-1957	-832	-4311	-2119	-3268	-2791	-4662	0	-336	-5158	2419	-1475	5996
Tem	3074	9931	-6708	-2276	-1359	-3073	-5244	-724	-8963	-5694	0	-104	-6960	366	-1372	4375
Ağu	1515	9884	-4765	-2587	214	-2392	-7967	455	-11686	-6050	0	631	-8985	-3399	-1236	5540
Eyl	1325	9003	-4851	-1781	391	-3461	-8746	-535	-14776	-5567	0	805	-9264	-6794	-1147	5246

Kaynak: TCMB.

İHRACAT ENDEKSLERİ

Birim Değer Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007	2008				2008	2009		
		I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	13,1	20,7	23,6	24,3	-4,5	16,0	-18,9	-22,4	-21,0
Sermaye Malı	18,1	16,0	17,0	12,5	-3,1	10,7	-7,1	-9,2	-6,1
Ara Malı	14,2	21,8	27,6	36,3	-1,2	21,3	-19,4	-29,4	-31,4
Tüketim Malı	11,0	20,9	20,8	13,6	-8,7	10,7	-14,8	-16,0	-10,1
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):									
Tarım ve Hayvancılık	20,4	22,6	20,5	-3,5	-18,3	-2,0	-12,4	-17,1	14,4
Gıda Ürünleri ve İçecek	16,5	46,0	44,2	26,7	-3,5	24,6	-19,5	-23,5	-19,1
Tekstil Ürünleri	10,3	11,9	12,2	7,9	-7,6	5,7	-11,6	-13,7	-9,8
Giyim Eşyası	7,4	19,8	19,3	9,1	-9,9	10,0	-15,4	-18,3	-10,3
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	15,6	62,0	60,4	67,8	-24,7	35,5	-44,5	-47,9	-44,2
Kimyasal Madde ve Ürünler	9,0	17,1	18,8	19,9	4,6	15,2	-8,9	-13,6	-11,5
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	11,9	17,8	17,4	15,3	1,3	12,9	-7,6	-9,9	-11,9
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	8,3	14,5	20,8	12,5	-5,1	10,8	-12,6	-21,6	-16,6
Ana Metal Sanayi	18,7	27,2	41,4	79,5	8,0	43,0	-29,4	-46,7	-54,8
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	14,8	18,1	21,0	24,4	4,6	16,4	-7,5	-16,2	-18,5
Makine ve Teçhizat	14,4	16,5	17,5	13,9	-4,5	10,3	-10,6	-13,8	-9,0
Elektrikli Makina ve Cihazlar	14,0	17,1	18,0	12,5	-2,1	10,9	-12,6	-15,9	-12,1
Radio, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	-5,5	16,7	18,0	9,5	-4,9	8,3	-21,7	-13,2	0,6
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	8,5	13,0	14,3	9,6	-5,1	8,4	-9,2	-8,4	-4,7

Miktar Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007	2008				2008	2009		
		I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	11,1	18,3	9,1	9,8	-9,1	6,2	-9,2	-15,8	-11,9
Sermaye Malı	31,2	23,6	25,2	16,1	-20,6	9,8	-40,8	-38,1	-33,1
Ara Malı	14,5	29,4	14,5	15,1	-3,3	13,0	-0,2	-14,9	-12,0
Tüketim Malı	4,2	4,7	-2,7	0,4	-11,8	-2,6	-16,3	-9,3	-4,0
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):									
Tarım ve Hayvancılık	-10,6	-14,8	0,8	14,5	17,5	7,7	18,2	20,8	5,7
Gıda Ürünleri ve İçecek	2,4	-7,8	-4,0	4,6	8,5	0,7	15,0	21,0	2,1
Tekstil Ürünleri	5,8	7,9	1,1	-0,4	-10,2	-0,9	-21,7	-13,0	-7,6
Giyim Eşyası	8,0	-2,9	-15,9	-9,5	-15,8	-11,4	-14,5	-5,4	-11,9
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	25,2	23,5	8,4	24,3	-9,9	9,8	-48,3	-25,0	-11,5
Kimyasal Madde ve Ürünler	7,0	12,7	13,6	14,9	-12,0	6,9	-22,4	-11,2	-8,8
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	16,6	9,3	10,1	14,8	-5,9	7,1	-19,3	-13,6	-9,9
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	12,3	13,3	30,9	15,3	-0,1	14,9	-2,3	-7,4	4,6
Ana Metal Sanayi	11,4	77,8	23,0	24,5	12,4	28,0	52,1	-8,9	-15,5
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	10,8	20,9	21,4	13,1	-8,4	11,7	-19,1	-19,0	-8,0
Makine ve Teçhizat	16,8	16,6	14,4	13,8	-2,3	10,6	-15,4	-16,4	-13,1
Elektrikli Makina ve Cihazlar	27,8	16,0	12,0	13,8	-3,4	9,2	-13,0	-16,7	-14,6
Radio, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	-5,1	-13,0	-16,9	-30,1	-30,0	-23,8	-19,0	-19,5	6,3
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	23,6	34,9	16,8	12,1	-37,1	4,9	-50,8	-43,3	-28,0

Kaynak: TÜİK.

İTHALAT ENDEKSLERİ

Birim Değer Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007	2008				2008	2009		
		I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	9,8	22,8	28,5	29,6	2,3	20,7	-16,7	-27,1	-25,9
Sermaye Malı	2,1	9,7	7,2	4,5	-7,6	2,9	-6,0	-13,5	-4,4
Ara Malı	9,6	26,6	35,3	37,6	6,1	26,5	-16,2	-31,5	-30,8
Tüketim Malı	6,5	16,4	14,6	12,7	-5,9	8,9	-10,3	-11,5	-7,9
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):									
Ham Petrol ve Doğal Gaz	6,1	50,3	66,1	57,5	11,4	45,4	-25,1	-44,7	-42,6
Gıda Ürünleri ve İçecek	20,5	35,4	39,6	33,2	8,4	28,3	-12,9	-21,0	-22,5
Tekstil Ürünleri	4,2	7,5	8,2	5,5	-0,9	5,0	-2,2	-2,9	-3,5
Kağıt ürünleri	9,9	12,2	13,4	11,8	0,8	17,3	-11,5	-21,1	-23,2
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	12,4	58,3	64,0	61,7	-7,0	40,1	-46,9	-52,7	-47,3
Kimyasal Madde ve Ürünler	8,6	19,0	19,5	21,9	1,8	15,3	-22,5	-25,2	-26,8
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	9,6	14,2	15,6	12,7	-2,8	9,6	-5,0	-10,0	-5,1
Ana Metal Sanayi	16,3	20,3	28,7	38,4	7,3	24,5	-20,0	-33,0	-33,3
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	6,4	13,1	16,4	12,4	-3,3	8,3	-3,8	-5,6	-3,1
Makine ve Teçhizat	5,3	10,2	14,1	11,4	-4,4	7,3	-6,3	-11,2	-6,0
Elektrikli Makina ve Cihazlar	3,5	10,5	11,0	1,9	-10,3	2,9	-12,7	-13,1	-4,9
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	8,7	12,8	1,1	8,6	3,2	5,1	3,6	-9,0	11,8
Tıbbi ve Optik aletler	7,3	0,4	3,1	-4,0	-14,3	-4,5	-8,3	-14,4	-7,0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	8,6	12,8	12,2	7,5	-8,1	5,7	-6,0	-8,0	-1,0
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	26,2	40,2	64,7	102,4	-0,2	56,2	-34,4	-55,7	-58,9

Miktar Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007	2008				2008	2009		
		I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	12,8	13,7	4,7	0,4	-22,3	-1,9	-31,2	-19,1	-12,0
Sermaye Malı	13,5	24,0	4,3	2,0	-19,1	0,7	-33,5	-18,3	-20,3
Ara Malı	13,3	10,1	3,4	-0,2	-24,2	-3,0	-32,9	-21,1	-11,9
Tüketim Malı	8,9	25,6	17,7	3,5	-16,5	5,6	-23,0	-9,0	-5,8
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):									
Ham Petrol ve Doğal Gaz	6,9	2,4	1,7	6,9	-15,2	-1,9	-25,4	-24,0	-21,5
Gıda Ürünleri ve İçecek	-9,4	24,0	6,1	15,7	-3,5	10,1	-15,3	5,7	-13,4
Tekstil Ürünleri	21,6	7,4	-7,9	-11,6	-21,4	-9,2	-39,3	-27,4	-6,2
Giyim Eşyası	22,6	32,6	36,6	24,4	16,9	23,6	3,4	-5,3	-11,3
Kağıt ürünleri	11,4	10,5	-1,9	-7,3	-10,7	-9,5	-27,5	-1,1	5,1
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	14,7	5,5	21,3	-7,1	-4,1	3,2	12,6	24,7	38,3
Kimyasal Madde ve Ürünler	12,0	9,5	3,6	-0,5	-16,6	-1,2	-19,0	-9,7	7,2
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	11,1	19,0	7,4	-1,3	-18,4	0,9	-42,7	-26,5	-15,6
Ana Metal Sanayi	18,0	11,0	-2,5	-0,4	-42,9	-7,8	-53,1	-40,4	-34,5
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	9,1	30,1	22,3	13,3	-7,5	13,8	-32,3	-25,8	-28,2
Makine ve Teçhizat	14,8	13,0	-5,1	-8,0	-25,2	-7,5	-33,7	-23,1	-26,4
Elektrikli Makina ve Cihazlar	23,7	45,2	15,8	7,1	-5,9	12,8	-26,7	-7,7	2,0
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	10,7	9,7	-4,6	-20,9	-34,0	-13,5	-47,5	-8,5	-15,0
Tıbbi ve Optik aletler	10,0	41,4	23,0	23,7	-3,0	19,3	-28,1	-17,8	-17,7
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	5,5	28,0	15,4	0,1	-38,2	-2,9	-57,8	-34,4	-22,8
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	17,1	2,2	19,7	13,1	-30,7	0,8	-44,4	-25,7	10,8

Kaynak: TÜİK.